

SVATOLUDMILSKÁ MÍSTA

v Praze 2

 MĚSTSKÁ ČÁST PRAHA 2

SVATOLUDMILSKÁ MÍSTA v Praze 2

Městská část Praha 2
2021

Dámy a pánové,
pojdte se s námi projít po stopách
sv. Ludmily v Praze 2.

Po stopách první české i slovanské světi-
ce, která svými postoji, činy a výchovou
svých synů a vnuka (budoucího knížete)
Václava zásadně ovlivnila osudy naše-
ho státu na další staletí. Ludmila byla
neobyčejnou ženou duchovní, ale také
v podstatě naší první političkou. Byla
manželkou prvního historicky dolože-
ného přemyslovského knížete Bořivoje
a stála u samých počátků konstituování
českého státu, budování národní identi-
ty a formování národů budoucí střední
Evropy.

Na následujících stránkách vám spolu
se zajímavými informacemi ukážeme místa v naší městské části, kde se můžete
s vyobrazeními a dalšími artefakty spojenými s životem sv. Ludmily setkat.

Největším a nejnámějším „svatoludmilským místem“ v Praze 2 je bezesporu kostel
sv. Ludmily na náměstí Míru. Když se Královské Vinohrady staly městem, tehdejší
konšelé dobře věděli, že k radnici patří kostel. Věděli, že člověk také potřebuje
mít duchovní rozměr a nechali vystavět tento překrásný chrám uprostřed města,
který zasvětili první české svaté – kněžně Ludmile. Možná ale budete překvapeni,
na kolika dalších místech je na sv. Ludmilu vzpomenu. A není se čemu divit. Její
život byl v minulosti inspirací i pro mnoho umělců. Největší měrou je v ikonografii
vyobrazena jako babička a vychovatelka budoucího krále sv. Václava a téměř vždy
s atributem šátku, tedy nástrojem její mučednické smrti.

Teď už se ale pojdme společně projít naší městskou částí po Ludmiliných stopách...

S úctou

Mgr. Jana Černochová

starostka městské části Praha 2

Svatá Ludmila s námi

Čas je prubířský kámen a čas i mnohé ukáže.

Z pohledu více než tisíce sta let nám osobnost kněžny Ludmily vystupuje legendárně, až velmi vzdáleně.

Člověk dneška, pokud něco o ní ví, vnímá ji jako babičku svatého Václava. To však nestačí. Pár historických pramenů píše o ženě plné lidskosti a něhy: „Byla okem slepému, nohou chromému...“ Je svatou!

Kdysi na jedné rozhlasové stanici padla otázka, kdo je to svatý? Zněly různé odpovědi. Mezi pozvanými hosty moderátorky byla jedna herečka, která řekla: „Svatý je ten, kdo má svatou trpělivost, svatou dobrotu a svatou lásku.“ Zaujalo mne to.

Svatost přece není odtažitost, ale prosvětlená lidskost v tomto světě. Svatý v sobě má světlo i svět. A Ludmila jako první česká světice to s sebou nese.

Byla to žena mladá a jistě vznešená. Stává se manželkou knížete Bořivoje. Je první dámou a věřím, že svým šarmem a názory ovlivnila rozhodování svého chotě. Vytváří zázemí rodiny a její duchovní směřování zachraňuje křesťanství, které sice tady již bylo, ale stále naráželo na nepochopení a staré myšlení pohanů.

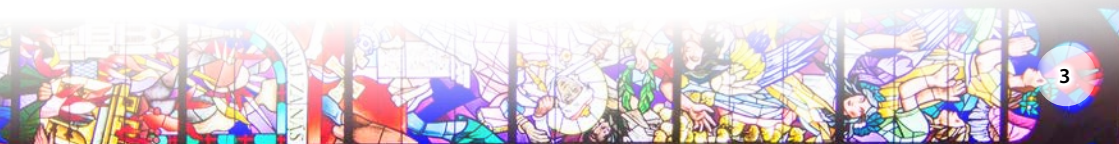
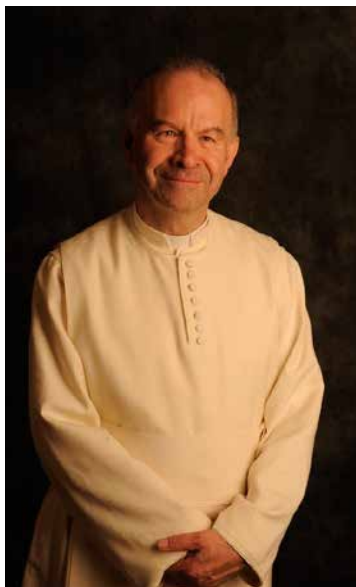
Ludmila je moudrá a živá. Dokáže odejít, když není chtěná. Její tichá přítomnost je tak výmluvná, že nedá spát těm, kteří nepřejí hodnotám jejího života. Zardoušením je umlčen její hlas, ale její pověst a příklad nás provázejí dál.

Čas ukazuje, co má cenu, a odhaluje, co má hodnotu. Hodnota může mít totiž kde-kdo, ale hodnotu málokdo! Ona měla obojí, proto nesmí její osobnost zapadnout. Nesmí být archiválií či muzejním exponátem.

Svatá Ludmila jde tedy s námi. „V moudrosti otvírá svá ústa, na jazyku má laskavé poučení.“ Má víru i vědění. A kde se víra spojí s vědomostmi, tam vzniká moudrost – a před pravou moudrostí se musí smeknout.

P. Jakub Karel Berka OPraem.

farář kostela sv. Ludmily na Královských Vinohradech v Praze 2

Obsah

Život kněžny Ludmily 9

Jakub Izdný

Původ kněžny 9

Manželka knížete Bořivoje 10

Ludmilino manželství a vdovství 12

Vláda Ludmiliných synů 14

Ludmila a Drahomíra 16

Druhý život světice 19

Svatoludmilská místa 23

Matěj Čadil

Vinohrady

Kostel sv. Ludmily 25

Reliéf Krista se sv. Václavem a sv. Ludmilou v tympanonu

Socha sv. Ludmily na západním průčelí

Nástěnná malba sv. Ludmily v lunetě hlavní lodi

Nástěnné malby ze života sv. Ludmily v presbytáři

Vitráž sv. Ludmila a sv. Prokop

Vitráž Umučení sv. Ludmily

Socha sv. Ludmily na hlavním oltáři

Socha sv. Ludmily a dalších českých patronů na oltáři Panny Marie

Reliéf křtu knížete Bořivoje a sv. Ludmily na oltáři sv. Cyrila a Metoděje

Křesťanský domov mládeže a kavárna u sv. Ludmily 41

Lékárna U sv. Ludmily 43

Dům Vinohradská 1233/22 44

Socha sv. Ludmily na fasádě

Vinice Grébovka 46

Kolej a menza Budeč 49

Nové Město

Kostel na Karlově 51

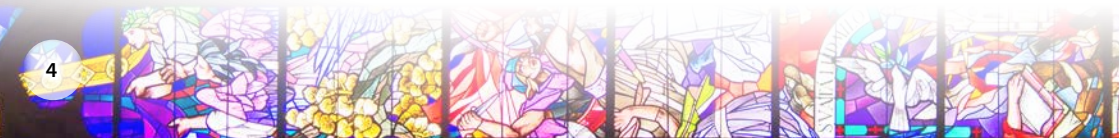
Socha sv. Ludmily na varhanní kruchtě

Socha sv. Ludmily na bočním oltáři

Via Ludmila

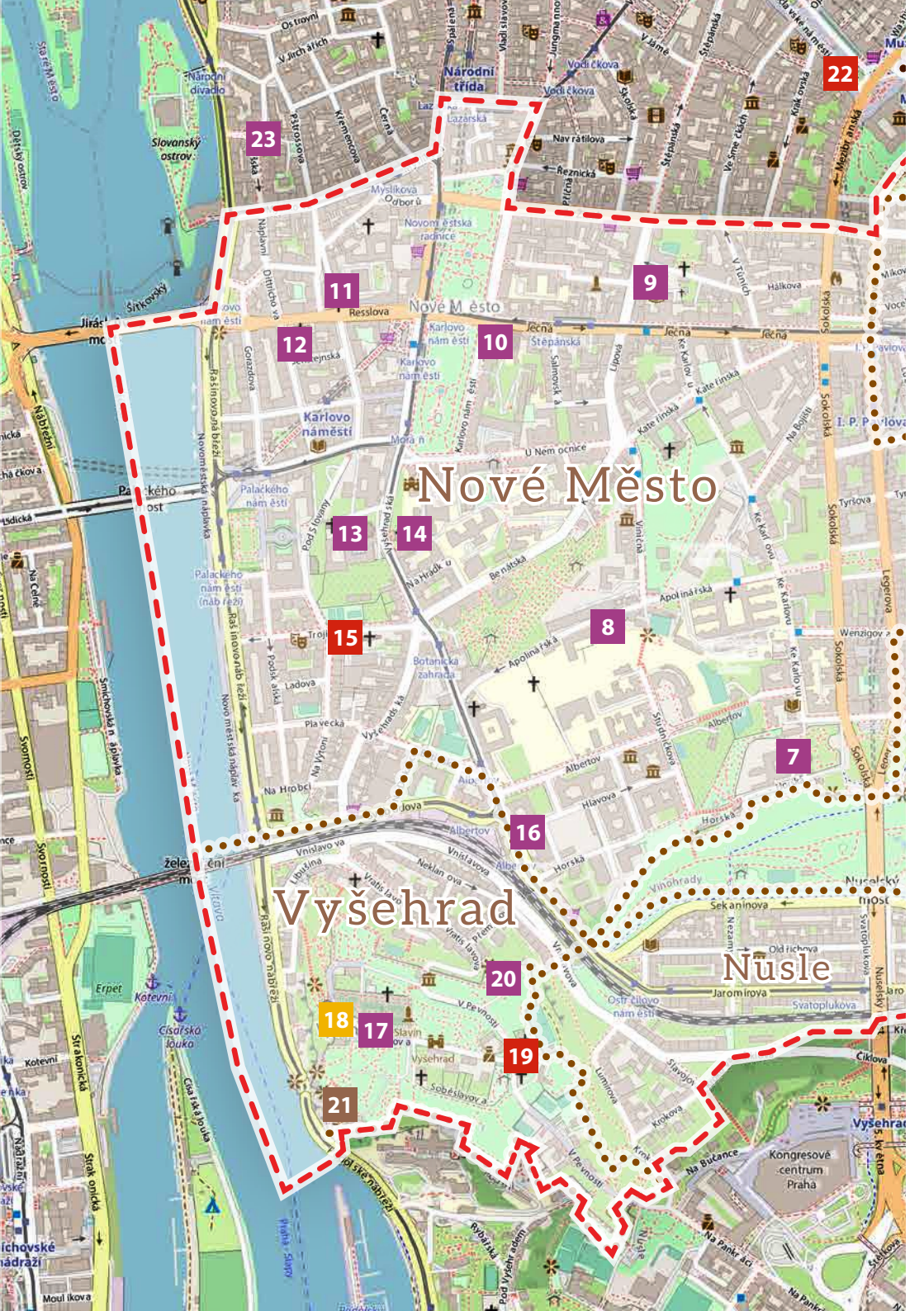
Kostel sv. Apolináře 56

Nástěnné malby

Kostel sv. Štěpána	59
Nástěnné malby ze života sv. Ludmily Socha sv. Ludmily na hlavním oltáři	
Kostel sv. Ignáce	64
Busta sv. Ludmily na klenbě	
Katedrální chrám sv. Cyrila a Metoděje	67
Ikony sv. Ludmily	
Kostel sv. Václava na Zderaze	73
Reliéf sv. Ludmily se sv. Václavem na oltářním stole	
Kostel Panny Marie a slovanských patronů v Emauzích	79
Kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce	84
socha sv. Ludmily na hlavním oltáři	
Dům U Prasátků	86
Socha sv. Ludmily na fasádě	
Kostel Zvěstování Panny Marie na Trávníčku	88
Ikona sv. Ludmily	
Vyšehrad	
Bazilika sv. Petra a Pavla	91
Vitráž sv. Ludmily na okně v presbytáři Malba sv. Ludmily na křídle oltáře Panny Marie Vyšehradské Socha sv. Ludmily na oltáři českých patronů	
Kaple sv. Ludmily na Vyšehradě	99
Boží muka na Vyšehradě	102
Sál Gorlice	105
Sousoší sv. Ludmily se sv. Václavem	
Bastion sv. Ludmily	108
Za hranicemi Prahy 2	
Pomník sv. Václava na Václavském náměstí	110
Socha sv. Ludmily	
Kostel sv. Vojtěcha	111
Socha sv. Ludmily	
Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně	111
Socha sv. Ludmily	
Dům Hradešínská 1099/14	112
Reliéf svaté Ludmily se svatým Václavem	
Ludmila, inspirace i pro dnešek	114
Miroslava Janičatová	

Nové Město

Vyšehrad

Nusle

23

22

11

9

12

10

13

14

15

8

7

16

Vyšehrad

Nusle

18

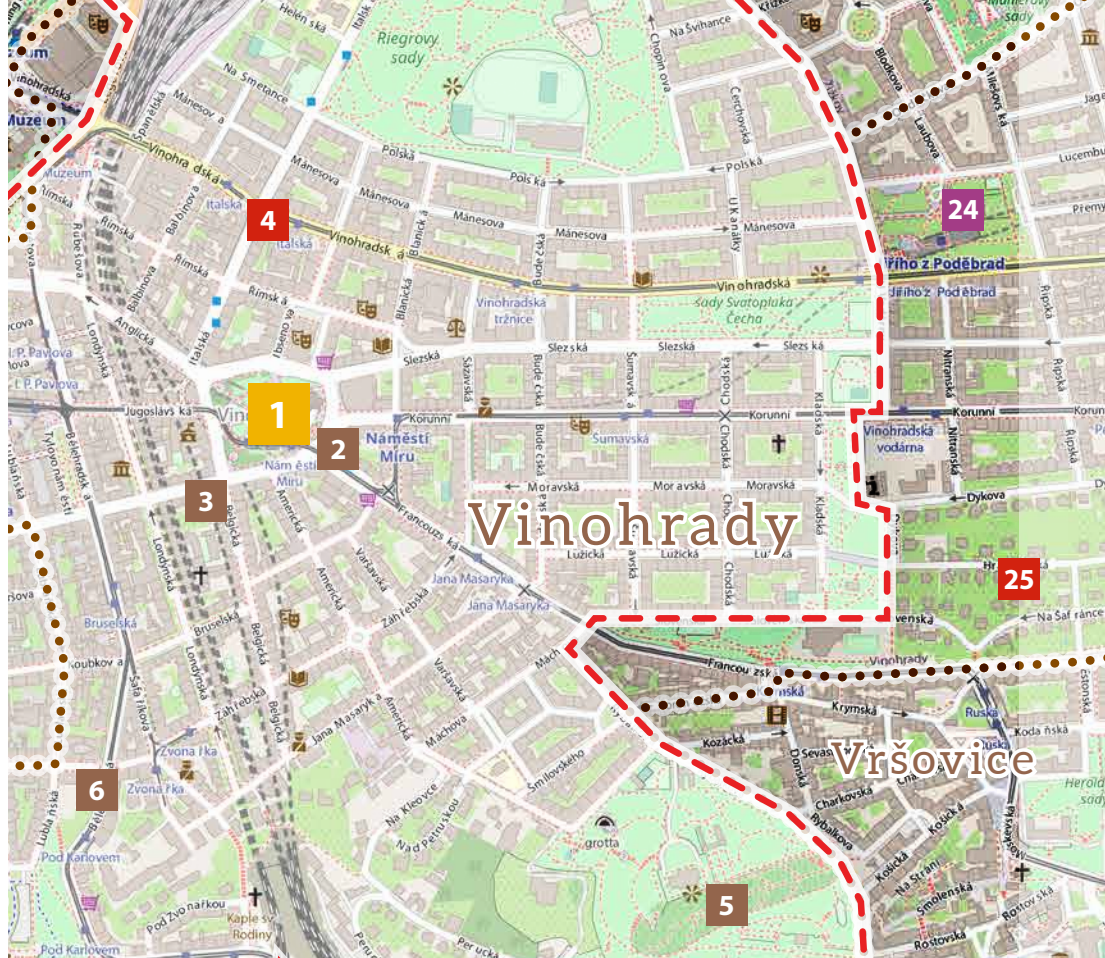
17

20

19

21

24

Svatoludmilská místa

1 Kostel sv. Ludmily	17 Bazilika sv. Petra a Pavla
2 Křesťanský domov mládeže a kavárna u sv. Ludmily	18 Kaple sv. Ludmily na Vyšehradě
3 Lékárna U Svaté Ludmily	19 Boží muka na Vyšehradě
4 Dům Vinohradská 1233/22	20 Sál Gorlice
5 Vinice Grébovka	21 Bastion sv. Ludmily
6 Kolej a menza Budeč	22 Pomník sv. Václava na Václavském náměstí
7 Kostel na Karlově	23 Kostel sv. Vojtěcha
8 Kostel sv. Apolináře	24 Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně
9 Kostel sv. Štěpána	25 Dům Hradešinská 1099/14
10 Kostel sv. Ignáce	
11 Katedrál ní chrám sv. Cyrila a Metoděje	Sakrální stavba zasvěcená sv. Ludmile
12 Kostel sv. Václava na Zderaze	Vyobrazení sv. Ludmily v interiéru
13 Kostel Panny Marie a slovanských patronů v Emauzích	Vyobrazení sv. Ludmily v exteriéru
14 Kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce	Místo podle sv. Ludmily pojmenované nebo s jinou svatoludmilskou souvislostí
15 Dům U Prasátků	hranice městské části Praha 2
16 Kostel Zvěstování Panny Marie na Trávníčku	hranice katastrálních území

Anonym, *Votivní obraz arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi*, detail, inv. č. O 84
Národní galerie Praha

Život kněžny Ludmily

Jakub Izdný

Příběh svaté Ludmily je vlastně příběhem počátků českého státu. Kněžna Ludmila je první známou českou ženou, manželkou panovníka a vlastně možná i první českou ženou – panovnicí. Její život není prostým suchým počátkem dějin, ale skutečným vyprávěním, plným zvrátů, poučení a inspirace pro budoucnost. Není tedy divu, že si jej dodnes připomínáme a že části tohoto příběhu si ze školních let i z příležitostné četby vybaví asi leckdo z nás. Vyprávění příběhů je nakonec tím, co člověka dělá člověkem. Můžeme si tedy i my krátce vyprávět příběh této ženy, kněžny a světice, který začíná na neznámém místě uprostřed Evropy a končí – mimo jiné – i v ulicích širšího centra Prahy, kde jsou kněžně věnována cenná umělecká díla, jež jsou výhonky právě takových příběhů. Ludmilin život byl totiž zdrojem duchovního zaujetí, s nímž se přirozeně spojuje i zaujetí umělců, kteří chtěli její postavu i životní osudy zvětšit jako téma svých obrazů, soch a dalších významných děl.

Původ kněžny

Jako Ludmilin rok narození se uvádí rok 860. Nejde o datum zcela přesné, odvozuje se od věku, který legendy zmiňují v souvislosti s jejím úmrtím – mělo to být asi šedesát nebo sedesát let. Pokud můžeme tomuto údaji věřit, jednalo by se o další poměrně unikátní jev. Jen málokdo ve středověku mohl znát přesně rok svého narození, a tedy i svůj věk. Křesťanství, které teprve postupně pronikalo do střední Evropy, s sebou přineslo i nový kalendář a větší citlivost k počítání času. Má se za to, že až nové náboženství dalo lidem větší předpoklady k tomu vnímat běh času jako přímku, spíše než donekonečna se vracející kruh ročních období a dnů. V předkřesťanské společnosti skutečně asi nebylo tak samozřejmé, aby se lidé zajímali o svůj přesný věk. S křesťanstvím také do střední Evropy přišlo písmo, které podobné počty usnadňovalo. Ludmila je tak jednou z prvních osob v Čechách, u nichž věk a rámcovou dobu narození známe.

O co přesněji můžeme určit rok narození budoucí české světice, o to méně jsme si jisti místem, kde přišla na svět. Už sami středověcí autoři, na jejichž informace se spoléháme, tedy autoři legend popisujících Ludmilin život, nám totiž zanechali dvě protichůdné informace a řadu nejistoty. V těch nejvýznamnějších pramenech českého středověku – Kosmově kronice a o něco problematičtější, ale stále často velmi vážně přijímané Kristiánově legendě – najdeme velmi přesnou informaci, která

kněžnin původ spojuje s Pšovem, hradem, který se rozkládal v blízkosti či přímo na místě dnešního města Mělník. To by samo o sobě stačilo k tomu, abychom mohli celou věc prohlásit za uzavřenou, kdyby se na Rusi v tamních kalendářiích světců nazývaných zkráceně (a trochu nepřesně) „Prology“ neobjevovala legenda, která Ludmilino narození klade někam do Srbska, čímž se zjevně miní oblast zhruba dnešní Lužice. Stáří této legendy je sice zjevně menší než našich domácích zdrojů, takže časově i geograficky jde o informaci na první pohled méně spolehlivou. Na druhou stranu obsahuje ruská verze Ludmilina příběhu překvapivě přesné detaily. Vůbec nejstarší legenda, kterou o Ludmile máme k dispozici, takzvaná legenda Fuit in provincia Boemorum totiž nejen přesně neříká, odkud pocházela Ludmila, ale nezmiňuje ani její pohřeb a přenesení ostatků. Zato legenda proložní přináší ke všem těmto událostem podrobnější a vcelku zřejmě přesné údaje. Zdá se tedy, že na Rus původně doputovala obsírnější staroslověnská skladba o Ludmilině životě. V ní se také mohl nacházet údaj o Ludmilině původu. Máme před sebou tedy křížovku, jejíž sloupce a řádky na sebe příliš nepasují. A dopátrat se tak tajenky není vůbec snadné.

Manželka knížete Bořivoje

Ludmila vstupuje plně do dějin až svým sňatkem s Bořivojem – snad kolem roku 875. První známý český kníže z rodu Přemyslovců sídlil tehdy zřejmě na Levém Hradci, významném hradisku na vysokém břehu řeky Vltavy severně od Prahy. V době, kdy si Bořivoj Ludmilu bral, ještě zřejmě nebyl ani zdaleka vládcem celé české kotliny. To platí plně, pokud by Ludmila pocházela z Mělníka. Její otec Slavibor by byl zřejmě nejbližším sousedem Přemyslovců a se svou dcerou (snad neměl další potomky?) by tak nabízel dědické právo na svůj hrad. Pokud by ale Slavibor byl na druhou stranu knížetem Srbů (byť jen na části jejich území), znamenalo by to, že už tehdy Bořivoj měl velmi rozsáhlé „diplomatické“ kontakty. Sňatek mezi dvěma knížecími rody každopádně měl potvrzovat výjimečnost těchto rodin a zdůraznit jejich elitní postavení v rámci slovanské společnosti 9. století.

Jaká byla skutečná politická situace v Čechách v této době? Nevíme to s jistotou. V celé střední Evropě, na pomezí Východofranské říše, vznikaly v této době hrady a hrádky slovanských velmožů, kteří očividně ovládali zatím jen malá území, ale jejichž kultura, kontakty a vnější reprezentace se stále více a více blížily elitám jejich západních sousedů. Vládu nad kmenem tehdy možná ještě knížata nedržela pevně v rukou, tím méně pak jen jeden z nich. Je pravděpodobné, že o důležitých rozhodnutích týkajících se celého „kmene Čechů“ rozhodovalo tehdy spíše nějaké širší shromáždění. Knížata na něm představovala elitu, ale jejich rozhodováním se ještě většina řídit nemusela. Možná daleko větší vliv měli na tato shromáždění mocní sousedé Čechů – na jedné straně franští velmoži a králové, jejichž vojska občas do

Sv. Metoděj křtí knížete Bořivoje, vpravo přihlíží sv. Ludmila. Nástěnná malba v kostele sv. Štěpána na Novém Městě

Čech vstupovala, na straně druhé mocní vládci Moravy z rodu Mojžírovců. Čechy byly v této době jistě pod vlivem obou těchto mocenských center. V době vlády knížete Bořivoje ale vliv Moravy začal sílit.

Od roku 871 vládl na Moravě schopný a silný panovník Svatopluk. Tomu se podařilo sjednotit pod svou vládou většinu středoevropských Slovanů. Jeho moc podtrhovala nezávislá církevní organizace, kterou za pomoci papeže společně s řeckým misionářem Metodějem vyvzdorovali na původní bavorské církevní správě Moravy. Přes nevíli franských sousedů se moc Svatopluka a pozice Metoděje udržely do arcibiskupovy smrti a sílu Moravy ohrozila až smrt samého Svatopluka. Čechům tak vyrostl nový – i když asi ne všemi vítaný – spojenec a vlastně i pán. Svatopluk rozhodně nemohl ovládnout Čechy přímo. Tehdejší moc mojžírovských knížat ještě s jistotou nebyla taková, aby si poradila s velkou vzdáleností českých hradů od jihomoravských úvalů, kde se rozkládala velká hradiska místních knížat. Moravský panovník si ale v Čechách mohl najít schopného zástupce a z Kristiánovy legendy se dočítáme, že si vybral Bořivoje. Možná rozhodla náhoda, možná nějaké bližší příbuzenství. Nebo je také možné, že už tehdy měla knížata z Levého Hradce mezi ostatními v Čechách zvláštní postavení, které jim zaručovalo respekt. Nic z toho není

možné zcela bezpečně potvrdit, ani vyvrátit. Jisté je tolik, že pro úspěšnou spolupráci bylo třeba setřít jeden hlavní rozdíl mezi Bořivojem a Svatoplukem – jejich víru.

Moravská knížata už dávno přijala křest. Jak na tom byla knížata Čechů, nevíme s jistotou. Franská analistika připomíná, že v roce 845 některá česká knížata o své vůli dorazila do bavorského Řezna, kde se tehdy nacházel dvůr krále Ludvíka Němce, a požádala o křest. Zcela jistě šlo o promyšlený politický čin, ale jeho význam nám dnes uniká. Navíc nemáme téměř žádnou stopu, která by o prosazení křesťanství na území Čech v této době svědčila. Podle legend (které ale musely obrácení knížecího páru popsat jako přímočarý proces) byli Bořivoj a Ludmila nejdříve pohané. Kníže byl k přijetí křtu zlákán záluďným gestem svého pána Svatopluka, který jej jako bezvěrce vykázal z čestných míst u stolu, aby jej pak o prospěšnosti nové víry přesvědčil sám Metoděj. Bořivoj se podle Kristiánovy legendy vrátil do Čech jako křesťan, přivedl s sebou kněze a postavil první kostel na Levém Hradci.

Hned poté následovalo ovšem velké vzednutí nevole Čechů, kteří nestáli o náboženské experimenty, jak tvrdí legendista. Moravský kníže Svatopluk ale svého chráněnce podpořil, takže Bořivoj se mohl svých nepřátel nekompromisně zbavit a vítězství v boji oslavit stavbou dalšího kostela – tentokrát přímo v Praze, kde se měl podle stejného příběhu odehrát rozhodující boj přímo na tradičním sněmovním poli Čechů. I když tento příběh nedosvědčuje žádný další starší pramen, zbytky druhého českého kostela na Pražském hradě dodnes nalézáme v průchodu mezi II. a IV. nádvořím. Bořivoj již platí za nesporného prvního přemyslovského vládců Čech.

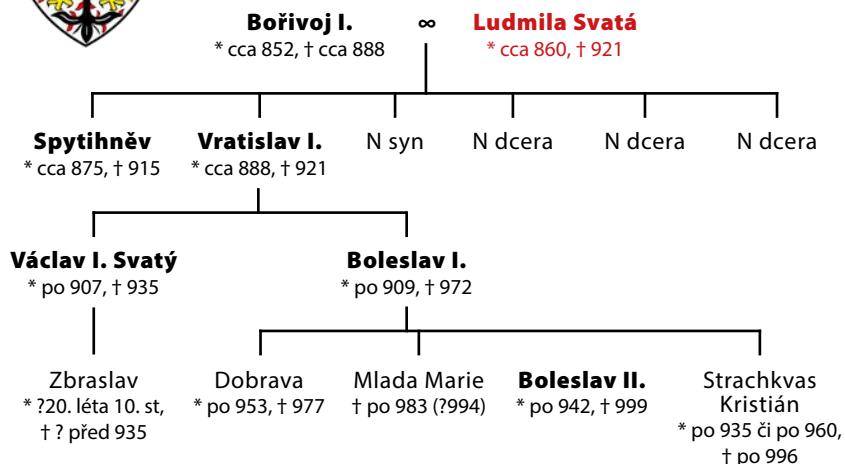
Ludmilino manželství a vdovství

Až doteď se příběh točil spíše kolem Ludmilina manžela. Není ani jisté, kdy a za jakých okolností Ludmila přijala křest, i když se tak jistě stalo brzy po jejím muži. Není pravděpodobné, že by byla pokřtěna na Moravě, kam s Bořivojem spíše necestovala. Strasti dalekých cest pro ženy byly daleko nebezpečnější. Pravděpodobná byla i nutnost péče o malé děti, pokud zrovna nebyla žena přímo v očekávání, což by ještě více zvětšilo rizika takové cesty. Je dokonce možné říci, že Ludmila mohla být prvním zástupcem Bořivoje doma, když na cestách za mocným spojencem musel opouštět své knížectví. Jak ještě uvidíme, není nepravděpodobné, že žena na pozici v domácnosti byla hned po boku muže a dostatečně pevná na to, aby jej mohla zastupovat.

Za života Bořivoje ovšem Ludmila nejspíše žila jako paní domu a její starostí byl každodenní chod hospodářství jejího dvorce a možná i nejbližšího okolí. Není vyloučeno, že sama musela vykonávat i běžné práce určené i každé jiné slovanské ženě její doby. Přesto ale měla kolem sebe asi už malý počet sloužících, kteří bez

Rodokmen prvních Přemyslovců

váhání měli plnit její příkazy. Z výnosů polí i v hubených letech knížecí domácnost dostávala dostačující podíl a pozici knížat před ostatními vyzdvihovaly i luxusní předměty – šaty, šperky a zbraně – které nosila knížecí rodina na odív. Rodila se tak skutečná elita své doby. Ludmilino místo ale bylo především s její rodinou. Podle legend se krom dvou nám známých synů, Bořivojových následníků, měli Ludmile narodit ještě tři dcery a jeden neznámý syn. Ludmila v dané době vždy trochu riskantní těhotenství přežila ve zdraví a z tohoto pohledu vzato žila asi velmi šťastným životem.

Situace se měla proměnit kolem roku 890. Ludmilin manžel tehdy nebo krátce předtím zemřel. Nevíme toho o mnoho více – ledabylá zmínka lotrinského kronikáře Reginona z Prümü prostě praví, že v této době již Češi neměli svého knížete, a tak se o moc zde ucházel sám Svatopluk. Netušíme ani, co to přesně znamenalo pro Ludmilu. Dopřál dosavadní spojenec rodiny kněžné a jejím synům stejně ochotně ochranu, pod kterou vzal celou zemi Čechů? Stala se Ludmila se svými syny (Spytihněvovi mohlo být asi 15 let, Vratislav snad byl novorozeně) zbytečnou figurou, která mohla Svatoplukovi překážet v přímém ovládnutí Čech, jež mu Bořivojova smrt umožnila? Obě možnosti jsou asi stejně pravděpodobné. Jisté je jedno – v této době správa domácnosti Přemyslovců (ať jí byl pohodlný dvorec na Levém Hradci, nebo nějaké útočiště před dřívějším spojencem Svatoplukem) a přežití jejich politické moci spočívaly na Ludmiliných bedrech. Bez nadsázky ji tak můžeme považovat za první ženu v řadě českých panovníků, byť jen na krátký čas.

Vláda Ludmiliných synů

Svatopluk totiž uprostřed válek se svým franským sousedem zemřel. Hned rok po jeho skonu, v roce 895, přišel do Řezna, které se mělo stát hlavním „kontaktním bodem“ pro Čechy v říši, Ludmilin syn Spytihněv s dalším knížetem, jehož jméno můžeme číst jako Vítězslav. Jménem Čechů oznámili dobrovolné spojenectví a podřízení kmene Východofranské říši. Čechové se zřekli spojení s Moravou, což snad naznačuje, že vláda Svatopluka tu nebyla přijímána příliš dobře. Politické podrobení Čechů západnímu sousedovi potvrdilo složitý politický vztah se sousední říší, který měl trvat dalších devět století. Na Moravu se měli po čase Čechové vrátit až jako „páni svých pánů“, což podle Kristiána prorokoval Metoděj Bořivojovi. Bývalá mocná říše moravských knížat po různých peripetiích, pádech i dočasných obnoveních moci zvolna zanikla. Současný příchod Maďarů urychlil úpadek na Moravě a neumožnil Svatoplukovým synům navázat na jeho ambiciózní, ale občas velmi neprozíravou politiku expanze a konfliktů.

Čechy mezitím čekalo více než dvacetiletí navenek stabilní vlády Ludmiliných synů. Sledujeme-li životní příběh kněžny, dostáváme se do jakési slepé skvrny, která je dána tím, že pokud byla moc v raném středověku v rukou úspěšně vládnoucích mužů, měly ženy spíše vedlejší úlohu. Nešlo jistě o pozici v dané době malichernou. Ludmila určitě měla svou domácnost, která odpovídala její (v podstatě už dřívější) pozici. V některých obdobích sledujeme u „dvorů“ středověkých vládců jakési vydělené ženské komunity – probíhala zde výchova dětí, společná práce v domácnosti (zejména výroba látek a oděvů) a další podobné aspekty tehdejšího života. Ačkoliv tato „gynaecea“ pro danou dobu doložena nesporně nejsou, s nějakou jejich obdobou můžeme pro ženské členy tehdejší domácnosti Přemyslovců počítat. Ludmila tak už tehdy mohla získat vliv na vnoučata, což byla jedna z obvyklých úloh nejstarší generace v tradiční společnosti. A pro její příběh bude taková pozice hrát velmi významnou roli.

Povězme si ale přece jen něco o dějinách vlády Ludmiliných synů. Bude to vyprávění důležité pro poslední dějství života svaté kněžny. Legendy o jejím životě i o životě jejího vnuka Václava teď svorně opakují, jak se vláda obou bratří, Spytihněva a Vratislava, vyvíjela v klidu až do jejich – vcelku brzké – smrti. Spytihněv spravoval knížectví po dvacet let a jeho jediný konkrétní počin zaznamenaný legendami je stavba rotundy sv. Petra na hradisku Budeč. Tady už si nemusíme ani vypomáhat archeologickými nálezy. Spytihněvova rotunda totiž dones stojí, byť pod nánosem barokních přístaveb a moderních omítek. Nad vsí Zákolany u Kladna je tento kostel dodnes výrazným bodem v krajině. Vstoupíme-li dovnitř, ocitáme se v téměř prostoru, který mohla navštěvovat Ludmilina rodina na počátku 10. století. A snad i světička sama. Archeologové dodávají, že hradisko v dané době mohlo být skutečným centrálním bodem přemyslovské domény, která se rozkládala po širším okolí

dolního toku Vltavy. Již tradičně k ní bývají počítány kromě už zmíněných hradisek také Tetín, Lštěn, Stará Boleslav, Mělník a Libušín.

Prameny ale zcela mlčí o dalším směřování přemyslovské politiky na počátku 10. století. Nedožíváme se o ní skoro nic ani mezi řádky pramenů od nejbližších sousedů Čech. Střední Evropu v dané době totiž zasáhla těžká léta. Hlavní potíží, která na dlouhou dobu vykolejila politický vývoj v jádru kontinentu, byla už zmíněná přítomnost Maďarů. Jejich vpády podobně jako současně nájezdy vikingů totiž na delší čas ohrožovaly celou Evropu. Maďaři prošli až k břehům Atlantiku, dostali se do dnešního Španělska, k branám Konstantinopole, opakovaně přicházeli do Itálie a Východofranskou říši napadali pravidelně.

Kde v této době stáli oba synové kněžny Ludmily? Opět nemůžeme nic říci jistě. Pokud neměli opravdu velké štěstí, lze předpokládat, že ve složité politice dané doby aktivně našli nějakou cestu pro přežití. Hrad, komunity i celé mocenské útvary střední Evropy totiž v této době padaly za oběť maďarským nájezdům, které krom kořisti jako by si nekladly vyšší politické cíle. Na druhou stranu při bližším pohledu Maďaři v dané době provozovali skutečně promyšlenou „zahraniční politiku“. Uzavírali krátkodobá i dlouhodobější spojení a své nepřátele si vybírali. Nedaleko od sebe tak nacházíme hrad, který tehdy Maďaři vyplnili a zničili, zatímco jiné ve stejné době dále prosperovaly. V nadsázce lze říci, že podobně zázračně netknutá zůstávají i hradiska druhé generace Přemyslovců. A to na druhou stranu v Čechách nacházíme stop přítomnosti maďarských bojovníků více než dost.

Přemyslovci mohli nabídnout kočovníkům klidný průchod svou zemí, což i pro bojovnícký kmen Maďarů mohlo představovat cennou hodnotu. Přitom sami Přemyslovci mohli prostě jen včas pochopit, že bez dohody s Maďary se jejich moc dlouho neudrží. Takové spojení jim sice moc neslouží ke cti, ale bez něj bychom se možná dnes o těchto generacích Přemyslovců v učebnicích nic nedočetli. Součástí celé dohody mohla být i zničená hradiska konkurentů Přemyslovců v Čechách (jedno takové objevil před časem archeolog Michal Lutovský nedaleko jihočeské Volyně). Vyslali Přemyslovci Maďary na své nepřátele, či se k nim sami přidali? Nemůžeme samozřejmě říci nic s jistotou, ale není asi na místě si politiku dané doby příliš idealizovat. Prameny samozřejmě o celé věci mlčí – kdo z přemyslovských potomků by se také chtěl takovou aliancí chlubit?

V chaosu maďarských nájezdů ale začal vzestup nové politické síly, která měla přetvořit celou střední Evropu. Novým králem skomírající Východofranské říše byl roku 919 zvolen saský vévoda Jindřich. Nešlo o nějak slavný začátek. Změna vlády podnítila okamžitý nájezd Maďarů, jemuž nový vládce zatím jen bezmocně přihlížel zpoza hradeb jedné ze svých falcí. Netrvalo ale tak dlouho a začal sbírat síly, které se měly časem stát jedním z nejmocnějších státních celků středověku. Zatím bylo

potřeba především přesvědčit ostatní knížata říše, že vzájemná soudržnost jim přinese víc než separátní dohody s Maďary a dalšími lokálními spojenci. Jindřich zapojil své vojenské síly i diplomatický takt, aby dosáhl toho, že se mu sousední vévodové formálně podrobili, i když si i pak zachovali velkou míru nezávislosti. Nakonec tímto způsobem přiměl ke spolupráci i bezprostředního českého spojence a pána, bavorského vévodu Arnulfa, což mohla být velmi špatná zpráva pro Přemyslovce.

Od roku 915 totiž v českém knížectví panoval nový vládce, kníže Vratislav. Nejmladší Ludmilin syn měl za manželku Drahomíru z kmene Stodoranů, blízkých sousedů Sasů. Vzestup Jindřichovy moci nebyl rozhodně pro knížecí pár ideální zprávou. Sasové slovanské sousedy často napadali už od počátku 10. století a s upevněním Jindřichových pozic mohli Drahomířini příbuzní zvolna počítat s velkými potížemi, které ostatně v dohledné době vedly k podrobení Stodoranů saské moci. Knížecí dynastie Stodoranů se vytratila z dějin a s ní i možné náznaky samostatného politického centra v oblasti kolem dnešního Berlína. To ovšem předbíháme dění.

V roce 921 se možná do Čech donesly první důležité zprávy o tom, že se Arnulf nakonec s Jindřichem dohodl. Bavorský vévoda si ponechal plnou moc nad celou svou zemí, hlavně bohatými kláštery a kostely, ale zavázal se stát Jindřichovi po boku a uznávat jeho svrchovanost. Snad už také padla první dohoda o společném postupu proti Maďarům. To všechno pro Čechy znamenalo, že Sasové najednou byli moci českých knížat mnohem blíže. Ale nešlo o bezprostřední hrozbu. Pokud Arnulf zůstal páнем Bavorska, nemělo se asi nic změnit ani na jeho ochranné ruce nad českými knížaty.

Ludmila a Drahomíra

Jenže mezitím, asi náhle – před koncem zimy 13. února 921, zemřel i poslední Ludmilin syn Vratislav. Scénář z doby před třiceti lety, kdy země zůstala bez dospělého dědice, se opakoval. Tentokrát ale byl ve věci jeden velký rozdíl – moci mohly disponovat hned dvě vdovy po přemyslovských knížatech: Ludmila a Drahomíra. Legendy popisují celou situaci relativně povrchně. Drahomíra se ujala regentské vlády za své nedospělé syny Václava a Boleslava (staršímu mohlo být asi 14 let). Výchova následníků ale zůstala v rukou Ludmily, což její snachu nepotěšilo. Situace spěla ke konfrontaci, které Ludmila s křesťanskou pokorou předešla odchodem na Tetín. Drahomíra se ovšem nijak nerozpakovala vyřešit situaci po svém a definitivně. Za tchyní vyslala skupinu vrahů, kteří Ludmilu na Tetíně dostihli a v noci z 15. na 16. září 921 zavraždili jejím vlastním závojem. Předtím ještě odmítli prosbu se smrtí smířené kněžny, aby ji zabili mečem či sekerou – chtěla se stát mučednicí pro víru prolitím krve. Legendista připomíná, že i nekrvavý konec ale svatě kněžně zaručil místo mezi těmi, kdo vydali pro svou víru nejvyšší svědectví.

Anonym, *Votivní deska z Dubečka*, detail, Inv. č. O 693

Národní galerie Praha

Historici se delší dobu přou o konkrétních příčinách celého sporu. Pro žádnou z teorií asi nikdy nebude dostatek přímých důkazů, a tak zůstávají opět jedna jako druhá možnými výklady složité situace. Pro pořádek si ty nejdůležitější postupně uvedeme a mějme na paměti, že žádná z teorií nemusí být zcela správná, a naopak mohou platit i dva či tři důvody zároveň.

V první řadě je třeba zvážit hlavní důvod uváděný legendami. Ty, aby zdůraznily oběť jedné z prvních českých křesťanek, musí přirozeně vylicit její sokyni, Drahomíru, jako nejčernějšího nepřítele. Ideálně vůbec neuznávajícího křesťanskou víru. Ludmilino mučednictví se tak stává pravým svědectvím nové víry. Při bližším pohledu ale zjistíme, že za pohanku považují Drahomíru především pozdější legendy. Ty nejstarší její víru nezmiňují, i když se předhánějí v popisu zkaženosti jejího charakteru. Slovanské legendy o sv. Václavu dokonce zdůrazňují, jakou radost měla jeho matka z upřímné křesťanské víry syna. Zdá se tedy, že Drahomířino pohanství není přímou příčinou sporu obou žen. Jakkoliv je stále možné, že upřímnost přesvědčení tu narazila na víru povrchní a předstíranou. Po smrti Ludmily nechala Drahomíra navíc nad svou tchyní postavit kostel – což legendy popisují jako zastírací manévry, který se snažil zahladit záznaky nové svěťice. Ovšem také to nepřispívá obrazu pohanské kněžny Drahomíry.

Zmínka slovanských legend nám připomíná další možnou linii sporu, kterou bychom mohli očekávat v raně křesťanském přemyslovském panství. V Čechách dané doby totiž tušíme přítomnost přinejmenším dvou různých větví nového náboženství. Zatímco jedna přišla do Čech z Bavorska, blízkého křesťanského spojení českých knížat, druhá navazovala na místo křtu knížete Bořivoje na Moravě. První se obracela k Bohu jazykem latinským, druhá lidem srozumitelnější církevní verzí slovanského jazyka. Nevíme, jak probíhalo soužití obou skupin kněží, kteří mohli v Čechách dále vzdělávat své žáky i laické křesťany. Některé pozdější zmínky v pramenech naznačují i možný otevřený spor, který by mohl vysvětlit, proč se postava kněžny Drahomíry jeví v jedné legendě jako silně negativní a v druhé spíše jako pozitivní charakter. Pokud by Drahomíra stála na straně slovanských kněží, mohlo by to vysvětlit její odpor vůči Ludmile, která mohla postupem času přistoupit spíše na latinskou bohoslužbu a být blíže v kontaktu s kněžími z Bavorska. Jméno jednoho z nich – Pavla – uvádí i samy legendy jako přítomného u Ludmily na Tetíně. Pak by bylo ovšem možné v cestě Ludmily na Tetín spatřovat ne odchod do ústraní, ale promyšlený ústup. Cesta údolím Berounky totiž pokračovala směrem na Bavorsko a Tetín byl v podstatě jen první zastávkou na daleké pouti do Řezna. Mohla Ludmila zamířit právě tam? Podporu tam mohla hledat nejen proti sokyni podporující slovanskou bohoslužbu, latinským kněžím vždy trochu podezřelou. Politická situace střední Evropy nám nabízí další důvod, proč by Ludmila mohla do Bavorska vyrazit hledat podporu proti Drahomíře. Drahomíra totiž mohla vnímat smíření Bavorů a Sasů do té míry negativně, že by se pokusila hledat spojence jinde než na dvoře

vévody Arnulfa. Nabízí se především aliance se slovanskými kmeny žijícími podél saských hranic. Čechové se sice sami nemuseli cítit tak ohrožení tlakem ze severozápadu, ale Drahomíra jako potomek stodoranských knížat mohla zkrátka prosadit svou vizi „zahraniční politiky“.

Skutečné jádro sporu ovšem mohlo být velmi podobné tomu, co popisují samy legendy. Ty do popředí staví spor o výchovu Václava a nepřímo tak i vládu v knížectví. Ve složitě situaci po smrti posledního dospělého muže z přemyslovské dynastie mohlo ženské „regentství“ představovat samo o sobě důvod k velkému sporu mezi oběma kněžnami. Ludmila se jako starší mohla cítit k vládě povolanější než její mladší snacha. Obě byly ostatně jen manželkami knížat, které si ale mohly osobovat právo rozhodovat ve chvíli, kdy nebyl žádný dospělý mužský dědic knížecí moci. Ludmilino výslovné odmítnutí vlády může být prostě jen součástí legendistických stereotypů, které se snaží vykreslit křesťanskou hrdinku jen v tom nejlepší světlo. Rozdělení úkolů mezi praktickou vládou pro mladší a výchovu následníka pro starší kněžnu vyznívá prostě jako kompromis, který nemusel být pro Drahomíru přijatelný. Mohla se cítit fakticky ohrožena i tím, že by Ludmila Václava proti matce popichovala.

Všechny zmíněné možnosti jsou přibližně stejně pravděpodobné, i když literatura v různých dobách dávala přednost té či oné. Nakonec není od věci úvaha, že všechny „velké“ politické spory mohly jít v tomto případě zcela stranou a že za tragédii na hradě Tetíně může prostě jen osobní zášť mezi dvěma ženami, které si v okolnostech raného středověku nemusely příliš lámat hlavu s důsledky krutého zúctování se sokyní. Raný středověk byl dobou o poznání násilnější, a i když nebyl asi tak barbarský a ve své násilnosti nevypočitatelný, jak si ho možná někdy představujeme, s dneškem jistě srovnání nesnese. A i dnes občas dochází v rodinách k tragédiím podobného rázu. Není tedy od věci ani připomenutí, že do velkých dějin českého státu mohly v tomto případě promluvit i zcela osobní důvody, drobná, každodenní zášť a spory čistě rodinného charakteru. To vše by mohlo být vzato do úvahy, když se ptáme po důvodech první doložené vraždy na území Čech.

Druhý život svěťce

Zde by mohl příběh svaté Ludmily skončit, ale naše vyprávění bude pokračovat. I o osobách méně významných, než je první česká známá kněžna, by bylo možno říci, že smrtí jejich život neskončil. Nemyslí se tím jen vzpomínky nejbližších a dobrá paměť potomků. V případě Ludmily začal její smrtí příběh, který je mnohem delší a snad i košatější než její vlastní život.

Spěšný pohřeb kněžny na Tetíně vykonaný jejím doprovodem nad ránem po vražedné noci byl na samém počátku všeho. V legendách je zmíněn křesťanský kostel, vztýčený nad jejím hrobem – jakási zádušní kaple, postavená ať už z pokání, nebo ze

snahy cynicky zakrýt památku oběti. Kníže Václav, Ludmilin vnuk, se ovšem s tímto činem nespokojil a převezl tělo své babičky do Prahy. Je po mém soudu jen velmi málo pravděpodobné, že by tak postupoval jen proto, že chtěl místo posledního odpočinku své vychovatelky mít blíže své „rezidence“. Vládce každého většího území musel v dané době beztak často cestovat, aby svou zemi mohl spravovat a taky aby své okolí příliš hospodářsky nezatěžoval dlouhodobou spotřebou svého „dvora“. Václav se tak na Tetíně jistě objevoval pravidelně, aby si mohl dopřát návštěvu hrobu své milé příbuzné. Máme tu spíše co do činění s prvním náznakem, byť nejistým, budování kultu světice. Snad se už tehdy mezi lidmi v okolí rozšířily zprávy o prvních zázracích nad hrobem kněžny. Další se samozřejmě objevily v souvislosti s přenesením jejího – opět zázračně – neporušeného těla.

Nakonec to byl ale sám Václav, který se pro svou zemi stal jakýmsi „zakladatelským“ světcem, patronem nového biskupství a figurou, která představovala „státní kult“ české země. Svatá Ludmila i proto ustoupila do pozadí, ale ne zcela. Přejmenším jedna instituce o její kult dbala dlouhodobě – byl to klášter benediktinek u kostela sv. Jiří na Pražském hradě, kde Ludmila spočinula po přenesení z Tetína. Klášter byl u kostela založen asi půl století po jejím pohřbu a osazen ženskou komunitou, v jejímž čele nezdídka stála některá z přemyslovských dcer. Přítomnost tak významného hrobu, který mohl přinejmenším lokálně přitahovat poutníky a zvětšovat důstojnost svatojiřských abatyší, nemohla zůstat opomenuta a Přemyslovny jistě ctily památku své prabáby o to přirozeněji. Někdy v této době vznikla i první legenda věnovaná světici, kterou jsme zmínili hned na začátku – Fuit in provincia Boemorum.

Cesty kultu svatých ovšem nebývají jednoduché. Ludmilská úcta zřejmě dlouho zůstávala omezena na klášter a „konkurence“ blízkého biskupského chrámu s hrobem Václava jí příliš nepřála. K jejímu definitivnímu prosazení na celozemskou úroveň došlo asi až ve 12. století. Průběh tohoto procesu je velmi komplikovaný. V dané době totiž ještě nebylo zvykem svaté oficiálně kanonizovat pod dohledem papeže jako dnes. Kult svatých se rozvíjel živelně a neorganizovaně. Někdy stačilo to, co jsme v Ludmilině příběhu již viděli – přenesení ostatků a péče nějaké místní křesťanské instituce. V příběhu Ludmilina pozvolného svatořečení a rozšíření jejího kultu hraje velkou roli Kristiánova legenda, tento zajímavý pramen raného středověku, který dnes většina badatelů považuje za první pokus o rozšíření kultu světice podniknutý v dobách episkopátu sv. Vojtěcha. Vojtěch ovšem odešel z Čech dříve, než stačil dokončit řadu svých ambiciózních plánů, a tak asi zapadl i text legendy, kterou si nechal sepsat. Není ovšem ani vyloučeno, že ve 12. století nebyla legenda znovu objevena, ale teprve sepsána. Část badatelů se dnes stále pozastavuje nad kvalitou textu a unikátními informacemi, a proto posouvá datum vzniku až do doby, z níž se nesporně dochovaly části jejího textu, tedy právě do 12. století. Ve stejné době kronikář Kosmas a jeho pokračovatelé zmiňují složité spory o kult světice, jemuž

zřejmě bránili pražští biskupové. Nicméně už tehdy se zjevně nedal zastavit rozvoj kněžny slávy a Ludmila se stala světicí celozemskou. Její svátek se tehdy ovšem slavil 10. listopadu – zřejmě v den, kdy byla uložena k odpočinku u sv. Jiří.

Další velký impulz pro ludmilský kult přinesla doba Karla IV. Poslední pražský biskup (než byl úřad povýšen na arcibiskupství) Jan IV. z Dražic si snad Ludmilu vybral jako svou osobní patronku a zasvětil jí kostel u svého domovského hradu. V jeho rukopisech také poprvé čteme celou a neporušenou Kristiánovu legendu. Sám král a císař Karel pak nechal vymalovat schodiště Karlštejna výjevy z legend svých přemyslovských předků a přihlásil se tak k jejich rodině, do níž patřil po matce Elišce. Na Zlaté bráně, která rámuje vstup do katedrály na Pražském hradě, nechal Ludmilu zpodobnit mezi šesticí nejdůležitějších zemských svatých – s Václavem, Vítem, Zikmundem, Prokopem a Vojtěchem. Ludmilin hrob u svatého Jiří dostal nový náhrobek a tvář kněžny stále častěji shlížela na věřící z obrazů a soch v kostelích celé země.

Přes různé peripetie, které si prodělal kult svaté kněžny v dobách reformace či josefinských reform, kdy se úcta ke svatým spíše potlačovala jako podezřelá a zpátečnická forma náboženského života, zůstala Ludmila se zemí svých potomků propojena. Kult se rozšířil i za její hranice a vzkvétá zejména v místech, která se váží k jejímu životu. Byla to právě hrdost na její možný původ z Mělnicka, která prosadila úctu ke světicí ve městě, které více než cokoliv jiného proslavilo (a stále proslavuje) vinařství. Jméno Ludmila se tak objevilo i na lahvičcích místního vína. Koncem 19. století předměstí Prahy rozrůstající se na svahu nad tehdejší Koňskou branou (zhruba na místě dnešního Národního muzea), proslulé svými vinohrady a po nich i pojmenované, hledalo vhodné zasvěcení nově budovaného chrámu. Ludmila, jako patronka vinařů a česká národní světice, byla logickou volbou. Svěťice tak péčí místních a umem architekta Josefa Mockera získala v letech 1888–93 svůj dodnes největší svatostánek a tato část Prahy se pevně spojila s příběhem, který si v Čechách vyprávíme už 1100 let. Jednou z posledních částí tohoto příběhu je publikace, kterou držíte v rukou a která si klade za cíl připomínat přítomnost svaté Ludmily v ulicích a budovách širšího centra Prahy.

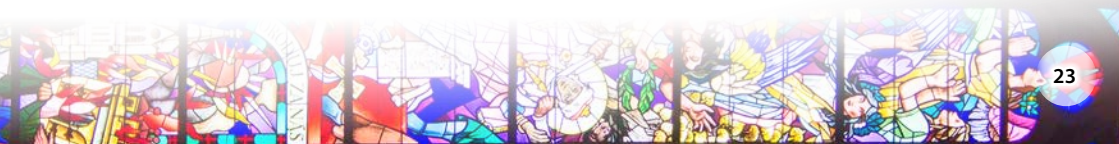
Ludmila zůstává s námi nejen jako patronka vinařů, ale také vychovatelů, matek a babiček. Její příběh, ač je od našeho vzdálen přes 1100 let, je stále příběhem aktuálním, který má mnoho co říci i modernímu člověku. Vracíme se k němu jako k pomyslnému počátku českých dějin a v jeho složitosti poznáváme občas složitost celé naší historie. Je to ale především lidský a pochopitelný příběh křesťanské ženy, matky, vychovatelky a babičky, který může i nevěřícímu poskytnout zajímavou inspiraci.

SV·LUD·MILA

Svatoludmilská místa

Matěj Čadil

Kostel sv. Ludmily

Nejvýznamnějším svatoludmilským místem Prahy 2 je nepochybně chrám sv. Ludmily na náměstí Míru – největší kostel na světě tohoto zasvěcení, díky němuž má městská část Praha 2 ke sv. Ludmile obzvlášť blízký vztah.

Jeho historie začíná ve druhé polovině 19. století, v době intenzivního rozvoje pražských předměstí, z nichž některá se stala i samostatnými městy. To s sebou neslo také potřebu zajistit centra náboženského života v podobě nově zbudovaných kostelů. Ve stejné době se Češi stávají sebevědomým evropským národem a jejich vlastenectví se odráží v duchovní oblasti rostoucí popularitou českých zemských patronů, kterým je většina nově budovaných kostelů zasvěcena. Vznikají tak například kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně (posvěcen 1863), sv. Václava na Smíchově (1885), sv. Václava v Nuslích (1901), sv. Prokopa na Žižkově (1903), sv. Vojtěcha v Libni (1905) a tento trend pokračuje i za první republiky stavbou kostelů sv. Vojtěcha v Dejvicích (1927), sv. Václava ve Vršovicích (1930) nebo sv. Anežky České na Spořilově (1935).

Výjimkou samozřejmě nebyly ani čile vzkvétající Královské Vinohrady, jež byly v roce 1879 povýšeny na královské město, ale přitom dosud neměly na svém území žádný kostel a spadaly pod farnosti u kostelů sv. Mikuláše ve Vršovicích a sv. Rocha na Žižkově. Jedinou sakrální stavbou byla barokní viniční kaple svatě Rodiny u dnešních Nuselských schodů, která je nejstarší dochovanou stavbou na území Vinohrad. Roku 1876 Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského otevřely v Záhřebské ulici dětskou opatrovnu s kaplí sv. Václava a později vzniklo ještě několik kaplí v nových školních budovách, jež také provizorně sloužily ke konání bohoslužeb pro veřejnost. 30. října 1884 byla zřízena nová vinohradská farnost sv. Ludmily, jejímž provizorním centrem byla školní kaple sv. Kříže v Komenského, dnešní Belgické ulici.

O postavení nového kostela se významně zasazoval starosta Královských Vinohrad Vilém Vlček a především jeho manželka Eliška, která založila dámský spolek sv. Elišky (později přejmenovaný sv. Ludmily), jenž se kromě dobročinné péče o chudou mládež zabýval sbíráním darů na stavbu kostela.

Vedení města určilo kostelu čestné místo na hlavním vinohradském náměstí a pro položení základního kamene bylo zvoleno významné jubileum čtyřiceti let vlády císaře a krále Františka Josefa I. roku 1888.

◀ Hlavní průčelí chrámu sv. Ludmily slavnostně vyzdobené k oslavě 100. výročí státní vlajky.

Foto: Jaroslav Poborský

◀◀ Malba sv. Ludmily v lunetě na stěně hlavní lodi kostela. Foto: Michael Kolář

Purkyňovo náměstí s kostelem sv. Ludmily. Pohlednice z roku 1902

Dne 30. ledna 1887 byl založen Spolek pro postavení katolického chrámu na Královských Vinohradech, pracující pod záštitou pražského arcibiskupa kardinála Schönborna. V soutěži na stavbu chrámu vyhrál největšasněší architekt české novogotiky, Josef Mocker, který právě pracoval na dostavbě Svatovítské katedrály. I nový vinohradský kostel měl připomínat slávu středověkých gotických katedrál.

Samotná stavba chrámu byla zahájena 1. dubna 1889, kdy se začaly hloubit výkopy pro základy, a postupovala velmi rychle; už 29. července 1889 byla sklenuta hlavní loď, v následujícím roce pak bylo zaklenuto křížení lodí a vystavěny štíty příčné lodi. Dne 29. září 1891 navštívil Královské Vinohrady sám císař František Josef I., což bylo pro město velkou událostí – významnou zastávkou při jeho návštěvě byl přirozeně také rozestavěný chrám sv. Ludmily. Na chrám též proto přispěla kabinetní kancelář z Vídně. Velkolepá slavnost posvěcení kostela se konala v neděli 8. října 1893, hlavním světitelem byl pražský arcibiskup kardinál František Schönborn.

Z mnoha znamenitých duchovních, kteří kostel spravovali, stojí za zmínku první farář Ferdinand Lehner, významný historik umění a autor mnoha děl o duchovní hudbě a o dějinách umění (*Dějiny umění národa českého*, Praha 1903–1908). Byl vydavatelem časopisu *Cyril*, který se věnoval duchovní hudbě, a *Method*, zaměřeného na křesťanské umění. Zasazoval se o záchranu Anežského kláštera, jemuž hrozilo zboření, a od počátku spolupracoval na koncepci výzdoby chrámu sv. Ludmily, kde se jeho vliv patrně uplatnil ve výběru témat pro vitráže a cykly nástěnných maleb.

I v následujících letech po vysvěcení kostela se stále pracovalo na jeho vybavování. Tak například roku 1898 byly postaveny varhany, roku 1905 honosný hlavní oltář

a teprve ve dvacátých letech boční oltáře. V roce 1929 při příležitosti oslav tisíce let od smrti sv. Václava se dostalo Královským Vinohradům zvláštní cti: pražský arcibiskup povýšil vinohradskou faru na arciděkanství a tím se chrám sv. Ludmily stal chrámem arciděkanským.

Duchovní vinohradského kostela postihly i represe kněží za 2. světové války. Administrátor kostela Josef Tutte byl zatčen a vězněn v koncentračním táboře Dachau. Důvod zatčení zněl: neochota k německým farníkům (nechtěl se v kostele německy modlit). Na konci války byl z Dachau osvobozen.

Při spojeneckém náletu na Prahu 14. února 1945, který zničil mnoho vinohradských domů, nebyl kostel sice přímo zasažen, blízké exploze ale poničily část chrámových oken. Vitráže byly pak po válce obnoveny podle původních návrhů.

Od roku 1974 byl kostel na dlouhé roky uzavřen. Nejprve kvůli výstavbě stanice metra Náměstí Míru, později kvůli rekonstrukci interiéru. Na celkové zprovoznění se muselo čekat až do roku 1992.

Vinohradský chrám je trojlodní bazilika s příčnou lodí a dvěma štíhlými šedesátimetrovými věžemi v průčelí. Je zbudován z režných cihel v novogotickém slohu, inspirovaném severoněmeckou gotikou. Dodává monumentální urbanistický akcent centru Vinohrad, jeho průčelí tvoří pohledovou dominantu významné městské osy tvořené ulicemi Ječnou a Jugoslávskou a jeho dvojice věží je jednou z nezaměnitelných součástí pražského panoramatu.

Z uměleckého pohledu představuje kostel významný doklad vrcholného historismu, neboť se zvenku i uvnitř dochoval téměř zcela ve své původní podobě. Díky své elegantní jednoduchosti a promyšlenému umístění jako městské dominanty bývá tento „klenot vinohradského stavebnictví“ často oceňován více než mnohé honosnější evropské novogotické chrámy.

Kostel je opatřen bohatou výzdobou a není žádným překvapením, že tu hned na několika místech narazíme na jeho patronku, svatou Ludmilu.

Severní strana kostela. Foto: Michael Kolář

Reliéf v tympanonu hlavního portálu. Vedle Ježíše Krista klečí sv. Václav a sv. Ludmila

Reliéf Krista se sv. Václavem a sv. Ludmilou v tympanonu

Nejvýraznějším prvkem západního průčelí je trojdílný ústupkový portál, provedený ze světlého hoříckého pískovce, který kontrastně vystupuje na pozadí tmavšího režného zdiva. Vede k němu široké devatenáctistupňové jednoramenné schodiště. Architektonickou část výzdoby portálu tvoří leštěné žulové pilíře, rostlinné ornamenty, fiály a chrličy. Tympanon je ozdoben reliéfem trůnícího Krista, žehnajícího lidstvu, po jehož stranách jsou klečící postavy sv. Václava a sv. Ludmily. Ve vimperku (trojúhelníkovém štítě nad portálem) je pak kruhový medailon s reliéfem Boha Otce a holubicí jako symbolem Ducha svatého, který spolu s Kristem v tympanonu dotváří zobrazení Nejsvětější Trojice. Oba tyto reliéfy vznikly roku 1893 podle návrhu Josefa Václava Myslbeka, provedl je sochař Čeněk Vosmík. Sochařskou výzdobu hlavního portálu pak doplnily roku 1902 sochy v postranních nikách: vlevo sv. Prokop od Františka Hergesella a vpravo sv. Vojtěch od Františka Procházky.

Socha sv. Ludmily na západním průčelí

Nad hlavním portálem se nachází bohatě členěná rozeta, doplněná reliéfními medailony se symboly čtyř evangelistů od sochaře Jindřicha Čapka. Štít hlavní lodi je členěn pěti nikami, přičemž do střední je vložena socha patronky kostela sv. Ludmily, stojící na polygonální konzole pod zdobným gotickým baldachýnem. V jedné ruce drží šál jako nástroj svého umučení a ve druhé mučednicovou palmovou ratolest. Autorem této sochy je sochař Ludvík Šimek, provedl ji Bernard Otto Seelig.

Ludvík Šimek vyšel ze sochařské dílny bratří Maxů. Mezi jeho nejznámější realizace patří pomník Josefa Jungmanna na pražském Jungmannově náměstí či socha Bruncvíka pod Karlovým mostem. Šimek často spolupracoval s architekty a podílel se na vnější výzdobě budov. Tak můžeme Šimkovy práce najít např. na portále kostela sv. Petra na Poříčí nebo kostela sv. Václava na Smíchově, na Prašné bráně nebo na budově Rudolfinu na Starém Městě.

Podobně jako západní štít se sochou sv. Ludmily jsou řešeny také oba štíty příčné lodi. Severní je doplněn sochou sv. Cyrila, jižní pak sochou sv. Metoděje.

Socha sv. Ludmily ve štítu kostela stojí na polygonální konzole pod zdobným baldachýnem. Foto: Michael Kolář

Interiér kostela, pohled do presbytáře k hlavnímu oltáři. V pásu pod okny cyklus nástěnných maleb ze života sv. Ludmily. Foto: Jaroslav Poborský

Nástěnná malba sv. Ludmily v lunetě hlavní lodi

Interiér kostela byl postupně vyzdoben bohatými nástěnnými malbami, na nichž se podílelo několik umělců. Na klenbě hlavní lodi a presbytáře je vymalován cyklus portrétů světců v kruhových medailonech a postav andělů, umístěných v rozvilinovém ornamentu, inspirovaném českou knižní malbou konce 14. století. Na stěnách hlavní lodi nad arkádami bočních lodí poskytují lunety (plochy pod oblouky klenby) prostor pro cyklus nástěnných maleb českých patronů, stojících v malovaných ozdobných gotických rámech. V poli nejbližší k presbytáři to jsou na levé straně sv. Václav a na pravé sv. Ludmila, dále pak po dvojicích naproti sobě: sv. Vojtěch a sv. Prokop, sv. Vít a sv. Zikmund, sv. Metoděj a sv. Cyril, sv. Ivan a sv. Anežka, sv. Jan Nepomucký a sv. Jan Sarkander.

Nástěnné malby ze života sv. Ludmily v presbytáři

V presbytáři pod okny je vymalován cyklus sedmi obrazů ze života sv. Ludmily. Začíná na levé straně výjevem křtu sv. Ludmily sv. Metodějem; světice se tu sklání nad křtelnicí, za ní stojí sv. Vojtěch a kníže Bořivoj se sepjatýma rukama. Následuje výjev obětování sv. Václava v chrámu. Na dalším výjevu světice navštěvuje vězně a žena z jejího doprovodu přináší milodary. Čtvrtý obraz je věnován návštěvě sv. Ludmily v řemeslné dílně. Na pátém výjevu Ludmila vyučuje sv. Václava. Následuje scéna zavraždění sv. Ludmily – světice se modlí, za ní vystupují postavy vrahů Tunny a Gommona. Cyklus pak uzavírá pohřeb sv. Ludmily

V závěrech bočních lodí je výmalba související se zasvěcením bočních oltářů. V severní boční lodi s oltářem Panny Marie to jsou mariánské výjevy (dole Zvěstování a Navštívení, nahoře Korunování Panny Marie), v jižní nad oltářem sv. Cyrila a Metoděje je vyobrazen příchod věrozvěstů na Moravu a křest sv. Bořivoje a nahoře smrt sv. Metoděje.

Malba sv. Ludmily v lunetě.
Foto: Michael Kolář

Okno s vitráží zobrazující sv. Ludmilu a sv. Prokopa

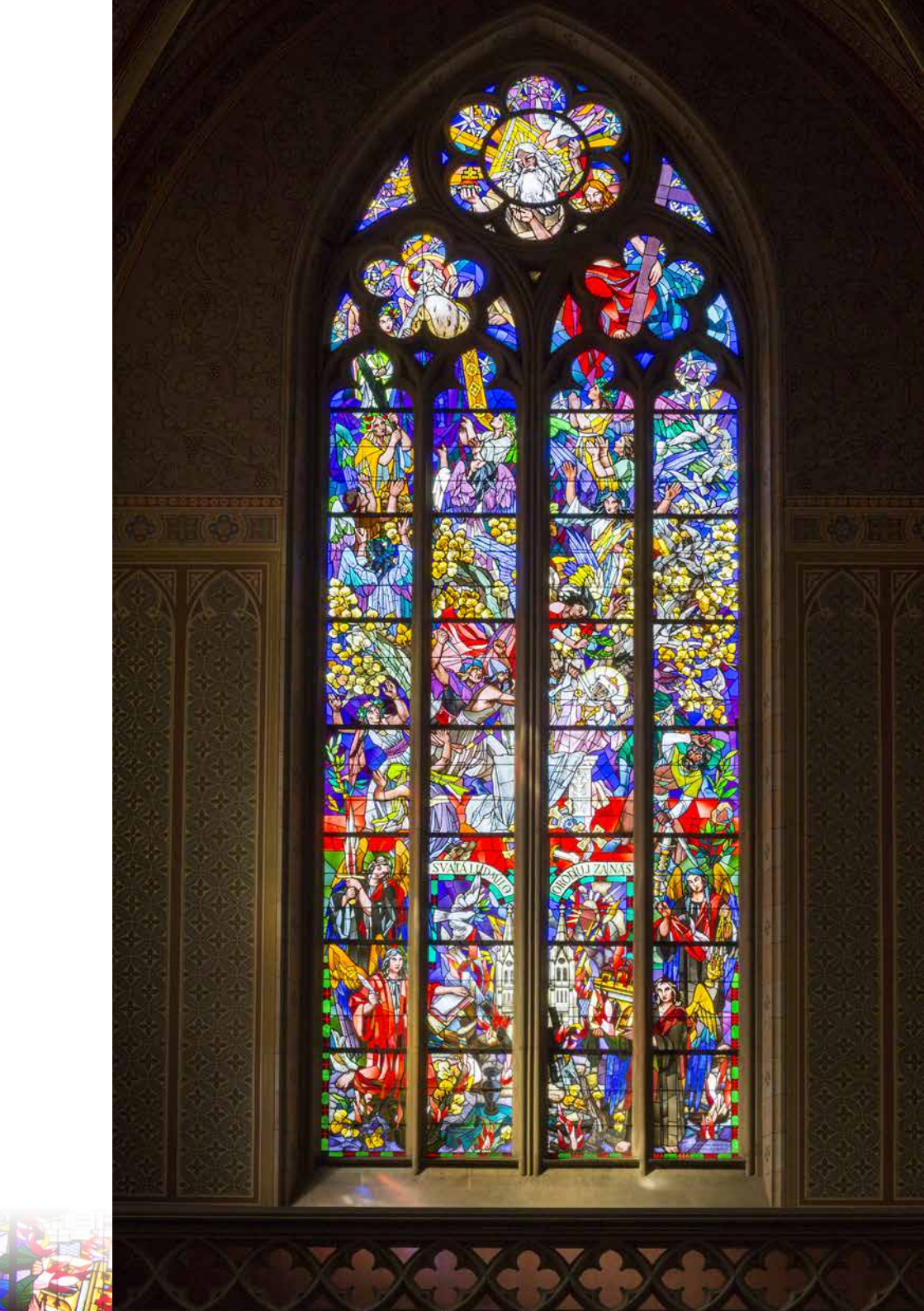
Vitráž sv. Ludmila a sv. Prokop

Všechna chrámová okna jsou vyzdobena vitrážemi, jež vznikaly postupně v průběhu několika desetiletí podle návrhů Josefa Mockera, Františka Sequense, Adolfa Liebschera, Františka Urbana a Zikmunda Rudla. Jejich hlavním motivem jsou postavy světců stojící pod dekorativními gotickými oblouky. Celkem jich je šedesát čtyři. Protože na rozdíl od výmalby kostela nebyl obsah vitráží stanoven pevnou koncepcí, ale přáním dárců, v některých případech se tu stejní světcí opakují víckrát. Svatou Ludmilu najdeme spolu se sv. Prokopem na jednom z oken severní boční lodi. Ludmila je oděna ve slavnostním purpurovém plášti s hermelínovým límcem a má na hlavě knížecí korunu, v rukou drží kříž a mučednickou palmu. Její pohled poněkud přísně míří na návštěvníky chrámu. Vedle ní je poustevník a zakladatel Sázavského kláštera, svatý Prokop v mnišském oděvu, v rukou třímá opatskou berlu a knihu. Je pravděpodobné, že se jedná o odkaz na slovanskou liturgii, jejímž centrem se Sázavský klášter po svém založení stal.

Vitráž Umučení sv. Ludmily

Za pozornost stojí především dvě největší okna, která se nacházejí na severním a jižním konci příčné lodi. V okně na severní straně byla původně vitráž Zavraždění sv. Ludmily od Františka Sequense. Po jejím zničení za 2. světové války bylo okno roku 1950 vyzdobeno novou vitráží se stejným námětem, kterou podle návrhu Jaroslava Vodrážky vyhotovil Jan Veselý. Příběh známý ze starodávných legend je tu představen symbolicky a vede náš pohled od spodní části vzhůru, od světa pozemského ke světu nebeskému. Uprostřed spodní části je zobrazen kostel sv. Ludmily, kolem něj andělé drží několik symbolů: plamenný meč, knihu, znak

► Severní okno příčné lodi s vitráží *Umučení sv. Ludmily*. Foto: Michael Kolář

Detail vitráže *Umučení sv. Ludmily*. Foto: Jaroslav Poborský

města Prahy a kadidelnici. Celou spodní část protkávají plameny, odkazující na hrůzy světové války, kterými si muselo lidstvo projít, ale je tu také holubice s ratolestí symbolizující vytoužený mír. Střední část vitráže ukazuje samotnou dramatickou scénu mučednické smrti sv. Ludmily. Dva vrahové se s meči vrhají na kněžnu, zatímco třetí už jí utahuje šál okolo krku. Od kněžny Ludmily prchají na obě strany její bližní, kříž i svíce jsou poveleny na zem. Nad bouřlivou scénou se však již vznášá anděl s vavřínovým věncem vítězství, obklopený zlatými lipovými listy, naznačujícími požehnání pro českou zemi. Další andělé už vedou náš pohled vzhůru do nebes, kde se klaní již světící Ludmile, přidržují její bohatý plášť, podávají jí palmovou ratolest mučedníků a hledí, jak se česká prvomučednice sklání před Nejsvětější Trojicí – Boha Otce s panovnickým jablkem doprovází Ježíš Kristus držící kříž a Duch svatý v podobě holubice.

V protějším okně na jižní straně příčné lodi se zachovala původní vitráž podle návrhu Františka Sequense z roku 1895 ukazující výjev zavraždění sv. Václava: světec klečí na schodech chrámu, za ním stojí jeho vrah, zleva přilétají andělé s korunou a palmovým listem symbolizujícím mučednictví.

Socha sv. Ludmily na hlavním oltáři

Hlavní oltář je ciboriového typu, což znamená, že význam tohoto nejdůležitějšího místa chrámu je zdůrazněn vysokým baldachýnem na čtyřech sloupech. Zlatý baldachýn nad oltářem navrhl Antonín Turek kolem roku 1900. Je cizelovaný a zdobený drahokamy a polodrahokamy. Má velmi neobvyklý vzhled gotického chrámového křížení a jeho celková výška je 16 m. Nad křížením střech je umístěna věžička s fiálami a zlacenou plastikou sv. Ludmily, kterou obklopuje čtveřice drobnějších andělů. Světiče drží v ruce jeden ze svých hlavních atributů – knihu – a nástroj svého umučení – šálu. Ve své zlacené důstojnosti a se svatozáří pohlíží z hlavního oltáře do tváří návštěvníků kostela.

Autorem sochy je Čeněk Vosmík, umělec původem z Humpolce, který studoval ve Vídni na Akademii výtvarných umění malbu a následně působil v kamenosochařské dílně. Spolupracoval například s Josefem Václavem Myslbekem na tvorbě pomníku sv. Václava na Václavském náměstí. Mezi jeho nejznámější práce patří socha Krista na poušti v pražské katedrále sv. Víta. Podílel se také na sochařské výzdobě kostela sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně či sv. Václava na Smíchově. Byl i významným restaurátorem soch, je autorem kopie sousoší svatého Františka Xaverského na Karlově mostě od Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa, jehož originál se zřítíl do Vltavy v roce 1890.

Pozlacená socha sv. Ludmily ve věžičce na baldachýnu hlavního oltáře.

Foto: Michael Kolář

Socha sv. Ludmily a dalších českých patronů na oltáři Panny Marie

Vyobrazení svaté Ludmily najdeme i na dvou bočních oltářích, jejichž výzdoba už kombinuje novogotické a secesní prvky. Byly zhotoveny podle kreseb Jana Kastnera (secesního řezbáře, profesora na pražské Uměleckoprůmyslové škole) a Štěpána Zálešáka (sochaře a řezbáře, který po Janu Kastnerovi převzal ateliér na UMPRUM). Oba mají podobu trojdílné archy s nepohyblivými křídly. Hranolové oltářní mensy z carrarského mramoru byly vytvořeny podle návrhu Josefa Mockera.

Oltář v závěru severní boční lodi je zasvěcen Panně Marii. Sochařskou výzdobu vytvořil roku 1922 Štěpán Zálešák ve spolupráci se svým ateliérem. Ve střední části archy je socha Madony s Ježíškem sedící na trůně. Po stranách jsou plastiky šesti českých zemských patronů: vlevo klečí sv. Václav, který podává Ježíškovi vinný hrozen, za ním stojí sv. Anežka Česká a sv. Prokop, vpravo klečí sv. Ludmila a za ní stojí sv. Vojtěch a sv. Jan Nepomucký. Ve střední části nad Madonou se zvedá řezaný baldachýn.

Detail výzdoby oltáře Panny Marie: čeští světci v čele se sv. Václavem a sv. Ludmilou klečí před Pannou Marií s Ježíškem

◀ Oltář Panny Marie, nad ním na zdi nástěnné malby s mariánskými výjevy (dole Zvěstování a Navštívení, nahoře Korunování Panny Marie). Foto: Jaroslav Poborský

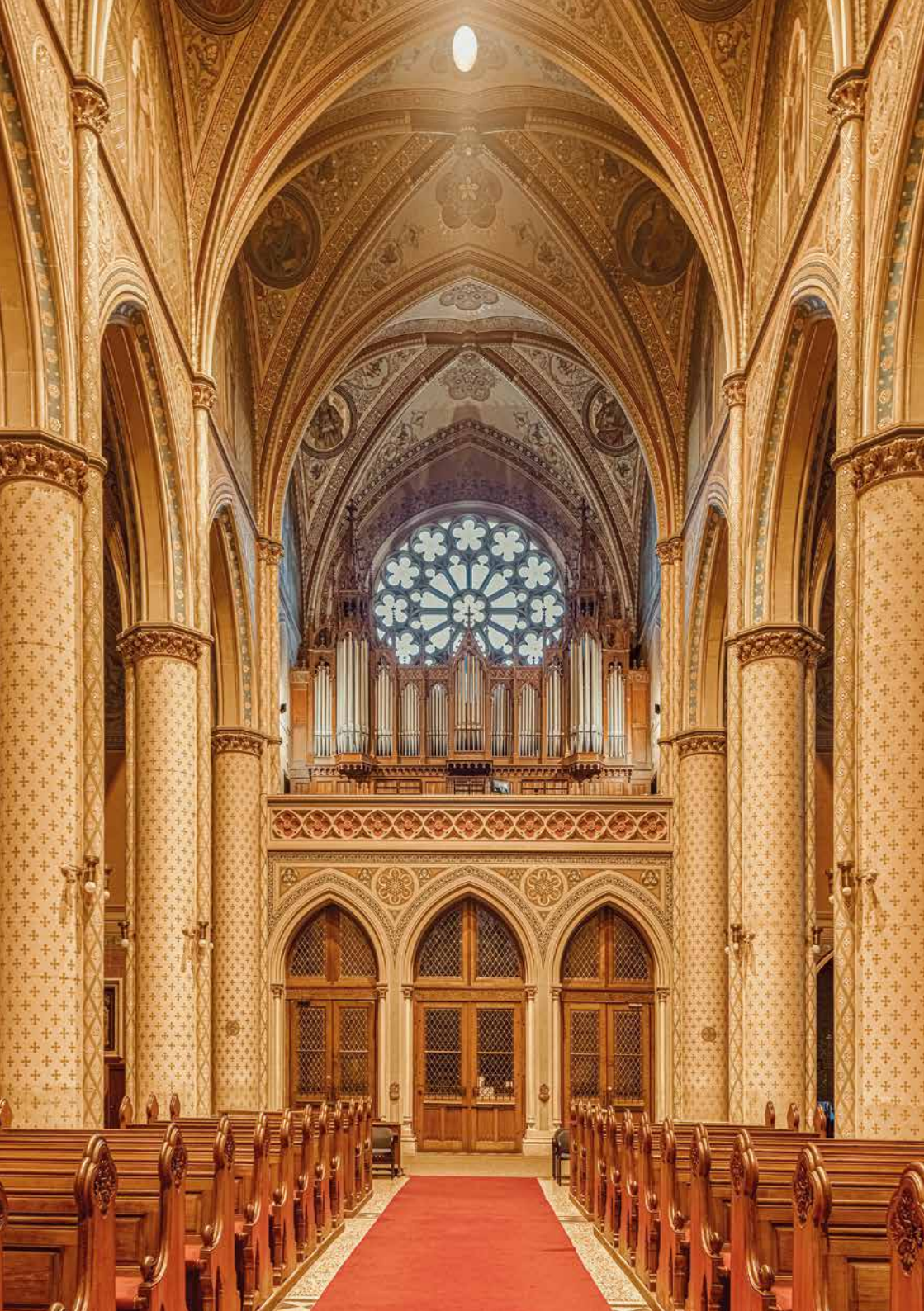
Reliéf křtu knížete Bořivoje a sv. Ludmily na oltáři sv. Cyrila a Metoděje

V závěru jižní boční lodi stojí oltář sv. Cyrila a Metoděje. Sochařskou výzdobu vytvořil Štěpán Zálešák roku 1927. Ve středním poli archy jsou postavy věrozvěstů sv. Cyrila a Metoděje, u jejichž nohou sedí anděl. Na levém křídle reliéf zobrazuje křest knížete Bořivoje sv. Metodějem, jemuž přihlíží sv. Václav a sv. Ludmila, na pravém křídle je v reliéfu zobrazeno schválení slovanské liturgie papežem Hadriánem II. Predelu oltáře po stranách zdobí řezané znaky s českým lvem a moravskou orlicí.

Oltář sv. Cyrila a Metoděje

► Pohled hlavní lodi kostela na vchod a varhany. Foto: Jaroslav Poborský

Křesťanský domov mládeže a kavárna u sv. Ludmily

Novorenesanční dům čp. 585 na nároží náměstí Míru a Francouzské ulice, v němž sídlí Křesťanský domov u sv. Ludmily, byl postaven 1888–89 podle návrhu architekta Karla Jandy. Jeho historie je už více než sto let spojena s Kongregací Školských sester sv. Františka. Ta má své kořeny v rakouském Grazu, kde vznikla roku 1843 jako ženské řeholní společenství, jehož posláním byla především výchova a vzdělávání dívek.

Od roku 1857 působily sestry též v Čechách a jejich činnost se rychle rozrůstala; učily a vychovávaly dívky od mateřské školy až po učitelský ústav, který založily v Chrudimi.

Pohled z Francouzské ulice na Křesťanský domov mládeže, v pozadí kostel sv. Ludmily

◀ Kostel sv. Ludmily v noci. Foto: Michael Kolář

Vchod do kavárny U sv. Ludmily

Foto: Michael Kolář

V současnosti existující domov mládeže u sv. Ludmily je pouhým zlomkem budov, kde Kongregace Školských sester sv. Františka kdysi v Praze na Vinohradech působila. Jejich činnost tu začala roku 1905 v domě v Korunní 4, kde založily dívčí gymnázium.

Později přikoupily sousední dům v Korunní ulici a současný dům na rohu Francouzské, který sloužil jako internát. V letech 1937–38 byly domy v Korunní ulici zbourány a na jejich místě postavena funkcionalistická novostavba gymnázia (dnešní Arcibiskupské gymnázium), zatímco budova internátu dostala nástavbu 4. a 5. patra respektující její novorenesanční sloh.

Politický vývoj 20. století však slibný vývoj církevní školy násilně přerušil. Postupně byla činnost sester potlačována, až byla roku 1950 zcela ukončena. Až po sametové revoluci se historie domova opět spojila s Kongregací Školských sester sv. Františka a roku 1992 se tu otevřel křesťanský domov mládeže, který přijal označení „u sv. Ludmily“.

V prostorách domu tak opět funguje levné ubytování pro studentky, ale také hostel sloužící návštěvníkům Prahy a kavárna U sv. Ludmily, která nabízí levné stravování jak pro studenty, tak pro širokou veřejnost.

Lékárna U sv. Ludmily

Jednou z blízkých institucí, kterým dal kostel sv. Ludmily jméno, je také blízká lékárna. Najdeme ji na nároží, kde do náměstí Míru ústí ulice Belgická a Rumunská. Dům čp. 238 byl postaven roku 1884 podle návrhu Františka Václavíka v novorenesančním stylu s manýristickými detaily na fasádě, jako jsou ozdobné sloupky s dívčími hlavičkami kolem oken 1. patra nebo pás s bohatou ornamentální výzdobou pod hlavní římsou v horní části fasády.

Historie tohoto domu byla s kostelem sv. Ludmily od počátku spojena, neboť zde v prvních letech fungovala svatoludmilská fara, než roku 1893 farnost získala dům čp. 600 v Jugoslávské ulici. V roce 1945 dům jen těsně unikl osudu dvou sousedních budov v Rumunské ulici, těžce poničených při bombardování Prahy.

Dlouhá historie lékárny v tomto domě sahá až do doby první republiky. V roce 1996 prošla rozsáhlou rekonstrukcí. Tradici tohoto místa se i jeho současní provozovatelé snaží udržet kvalitou poskytovaných služeb i širokou otevírací dobou, včetně pohotovostní služby v noci.

Dům čp. 238 s lékárnou U sv. Ludmily

Dům Vinohradská 1233/22

Socha sv. Ludmily na fasádě

Druhá polovina 19. století, kdy vyrostla většina zástavby Královských Vinohrad, byla obdobím historizujících slohů. To se týkalo nejen kostelů, jako je chrám sv. Ludmily, ale romantické zaujetí historií spojené s novými technickými možnostmi dalo vzniknout velkému množství činžovních domů s bohatou výzdobou fasád využívající tvarosloví starších slohů, jež dala vinohradským ulicím jejich typický ráz. S nástupem modernistické architektury ve 20. století byl tento historismus často zavrhován a považován za bezcennou nápodobu dávno překonaného uměleckého výrazu (odtud hanlivé označení „pseudoslohy“), ale v posledních desetiletích se dočkal nového docenění. Mimo jiné pro řemeslnou a uměleckou kvalitu výzdoby,

na níž se v mnoha případech podíleli vrcholní umělci své doby.

Proto stojí za to při cestě městem občas zvednout svůj pohled a povšimnout si malířské a sochařské výzdoby činžovních domů, která je někdy čistě dekorativní, ale v mnoha případech vypráví celé příběhy. Mezi oblíbené motivy výzdoby patří křesťanští světci a také významné postavy dějin českého národa. Tyto ideje se pak spojují v osobách českých zemských patronů, z nichž nejčastěji bývá zobrazován sv. Václav, ale nechybí také sv. Ludmila.

Oba dva můžeme najít na domě čp. 1233 na rohu Vinohradské třídy a Italské ulice.

Tento bohatě zdobený dům byl postaven v letech 1902–03 podle projektu architekta Gustava Papeže. Má bohatě zdobená fantazijní neogotická průčelí s renesančními prvky. Bohatost fasády tkví v kombinaci četných architektonických prvků (arkýřů, balkónů, okenních špalet, sloupků) se štukovou

Dům čp. 1233/22, pohled z křižovatky Vinohradské a Italské. Socha sv. Ludmily se nachází na levé straně nárožního arkýře

výzdobou a freskami od malíře Ládi Nováka (1865–1944).

Po stranách nárožního arkýře najdeme dvě sochy českých patronů stojící na sloupcích pod gotickými baldachýny: na levé straně je to sv. Ludmila se svým klasickým atributem, šálem, na pravé straně pak sv. Václav s praporcem a štítem s přemyslovskou orlicí.

Další výzdoba je oslavou české gotické architektury. Na čelní straně arkýře freska s andílkem držícím kružidlo a úhelnici, na obou průčelích pak sgrafitové portréty velkých architektů. Na průčelí k Vinohradské ulici je zobrazen Matyáš z Arrasu a Petr Parléř, na průčelí do Italské Beneš z Loun a Matěj Rejsek. Pod střešní římsou jsou pak další sgrafita s postavami v dobovém oblečení a dvěma motty: do Vinohradské ulice „Kdo zde bude přebjevati, ráč mu Pán Bůh požehnati“, do Italské „Nám dobře a nikomu zle“. Od roku 1994 je dům památkově chráněn.

Socha sv. Václava

Socha sv. Ludmily

Vinice Grébovka

První písemná zmínka o pěstování vinné révy v Praze pochází z roku 1197. Nejvíce se však o rozkvet vinařství zasadil císař Karel IV., který během své dlouhé vlády vydal několik nařízení na podporu vysázení vinic v širokém okruhu za městskými hradbami. Osázení všech návrší kolem Prahy vinnou révou vzhled této krajiny zcela proměnilo. Za podpory Karla IV. vinice vzkvétaly natolik, že se budoucí Vinohrady začaly nazývat Viničné Hory, Vršovice Údolí viničné a Botič byl známý jako Vinný potok.

Bohužel během následujících staletí sláva pražského vinařství upadala. Největší ránu středověkým vinicím zasadily husitské války, později třicetiletá válka a rozvoj předměstské zástavby, a tak dnes zůstal z někdejších pražských vinic pouhý zlomek. Přesto byli místní občané vždy hrdí na vinařskou tradici, která v 19. století dala jméno i novému městu Královské Vinohrady. V Praze 2 v současné době na slavnou éru vinařství navazuje několik obnovených vinic: najdeme je na Vyšehradě, na Albertově a největší z nich je vinice Grébovka v Havlíčkových sadech.

Grébovka získala své jméno od továrníka Moritze Gröheho, který v roce 1870 zakoupil několik vinic a usedlostí a na těchto pozemcích si vybudoval novou vilu a rozsáhlou zahradu ve stylu anglického parku s vinicí. Byl zde také postaven Viniční altán, který zároveň plnil funkci hudebního pavilonu. Autorem vily, altánu i ohradních zdí a bran je Josef Schulz. Roku 1905 se areál stal majetkem města Prahy a následně byl zpřístupněn veřejnosti pod novým názvem Havlíčkovy sady.

Vinice Grébovka

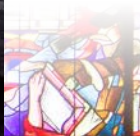

Viniční altán. Foto: Vít Václav Vít

Ve 2. polovině 20. století chátral; změna nastala teprve v 90. letech, kdy jej dostala do správy městská část Praha 2. Po roce 2002 prošel rozsáhlou rekonstrukcí.

A jaká je vlastně souvislost se svatou Ludmilou? Svatá Ludmila je mimo jiné ctěna jako patronka vína a vinařů, podobně jako její vnuk sv. Václav. Traduje se, že nechala z Moravy dovézt vinnou révu a zakládala první vinice v Čechách, což sice není historicky doloženo, ale vzhledem k její roli na počátku šíření křesťanství je to poměrně pravděpodobné; domácí zdroj mešního vína byl pro rozvoj české církve důležitou okolností.

Zřejmě právě v době Karla IV., který položil základ slávy pražského vinařství, se také rozvinulo pojetí sv. Ludmily jako patronky vinařů. Spojitost mezi sv. Ludmilou a domácím vinařstvím tematizovali také vlastenečtí autoři doby baroka, od nichž motiv převzalo národní hnutí 19. století. Není náhoda, že město Královské Vinohrady si jako patronku svého hlavního kostela zvolilo právě svatou Ludmilu. A toto spojení bylo znovu oživeno i v nedávné době: od roku 2007 se pravidelně vždy v září mezi svátkem sv. Ludmily a sv. Václava koná proslulé Vinobraní na Grébovce (tradičně začíná před kostelem sv. Ludmily na náměstí Míru), které se stalo pevnou součástí pražského kulturního života. A právě vzhledem k významu sv. Ludmily jako patronky vinařů a vína se v roce 2016 v prostorách sklepa Grébovka konala výstava fotografií Svatá Ludmila a současná tvář Prahy 2, na jejíž úspěch navazuje i tato publikace.

Kolej a menza Budeč

Na jihozápadním okraji Vinohrad nad zářezem Bělehradské ulice vyniká výrazná budova studentské koleje, nazvané podle hradiště Budeč u Zákolan. To bylo pravděpodobně jedním z opěrných bodů Přemyslovců na přelomu 9. a 10. století. Svatováclavské legendy se zmiňují o tom, že pozdější kníže Václav zde v mládí pobýval a vzdělával se, a naznačují, že to mohla být spolu se vzdělanými kněžími také jeho babička sv. Ludmila, kdo jej vyučoval. To se každopádně stalo v ikonografii pozdějších staletí nejoblíbenějším motivem společného zobrazení obou světců. Hájkova kronika ze 16. století a další pozdější literatura pak dále rozvíjí představu Budče jakožto centra dávné vzdělanosti a sídla nejstarší školy v Čechách, spojeného se sv. Ludmilou a sv. Václavem, ale i s bájnými postavami jako kníže Krok. Tato tradice se pak od 19. století stala inspirací pro různé vzdělávací instituce. Jednou takovou byla soukromá škola Budeč, kterou založil roku 1839 na nároží ulic Žitné a V Tůních český pedagog Karel Slavoj Amerling. Na svou dobu se jednalo o velmi inovativní vzdělávací ústav, který však po devíti letech finančně zkrachoval.

Objekt studentských kolejí Budeč na Vinohradech byl postaven v letech 1923–26 pro Stavební družstvo Obrodného hnutí československého studentstva. Architekt Bohumír Kozák urbanisticky využil starší historizující schodiště spojující Bělehradskou a Wenzigovu ulici a zajímavě zakomponoval objekt do svažitého terénu. Budova má fasády ve stylu klasicizujícího expresionismu s výraznými nápisy „BUDEČ“ na průčelích.

Odkaz na Budeč najdeme na Vinohradech ještě na jiném místě, v názvu ulice Budečská, která vede od Francouzské ulice severním směrem až k Riegrovým sadům a spolu se souběžnými ulicemi Sázkavskou a Blanickou tvoří tematickou skupinu pojmenovanou podle památných míst českého království.

Hlavní vchod koleje Budeč

◀ Pohled na budovu koleje od východu, přes zářez Bělehradské ulice

Kostel na Karlově

V nejvyšším bodě Nového Města pražského stojí jeden z nejpozoruhodnějších kostelů Prahy 2 – chrám Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově. Kostel spolu s královským klášterem řeholních kanovníků řádu sv. Augustina založil roku 1350 potomek sv. Ludmily, císař Karel IV. U příležitosti svatoludmilského jubilea 2021 se karlovský kostel stal významnou součástí poutní trasy Via Ludmila. A uvnitř chrámu můžeme najít hned dvě vyobrazení sv. Ludmily.

Kostel byl založen jako součást promyšlené koncepce směřující k pozvednutí Prahy na úroveň odpovídající hlavnímu městu Svaté říše římské. Proto dostal unikátní zasvěcení císaři Karlu Velikému, který byl obnovitelem Římské říše a velkým osobním vzorem Karla IV. Tomu odpovídá i neobvyklý osmiboký půdorys lodi kostela odkazující na korunovační kostel v Cáchách, ve kterém je Karel Veliký pohřben a kde byl sám Karel IV. korunován.

V průběhu staletí prošel kostel a klášter mnoha bouřemi a pohromami. V červnu roku 1420 byl poničen husitskými vojsky, znovu vysvěcen byl až roku 1498. Další pohroma přišla roku 1611, kdy byl kostel a klášter vypleněn pražskou chudinou. Po opravě získal své současné zasvěcení Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého. Po dalších útrapách za třicetileté války přinesl teprve konec 17. století nové období rozkvětu, s nímž je spojena další karlovská zajímavost. Roku 1697 totiž malíř Jan Jiří Heinsch namaloval obraz Panny Marie Karlovské, která je zde nezvykle vyobrazena jako těhotná. Brzy poté se Karlov stal významným poutním místem, které s prosbou o přímluvu Matky Boží navštěvovaly především nastávající matky, mezi nimi i císařovna Marie Terezie. Kostel se také dočkal barokních úprav a nového zařízení interiéru.

Slavná doba kláštera skončila roku 1784, kdy byl nařízením císaře Josefa II. zrušen. Od roku 1789 až do roku 1955 sloužily budovy kláštera jako nemocnice a od roku 1960 jsou využívány pro muzejní účely, přičemž od roku 1991 zde funguje Muzeum Policie České republiky. Roku 2011 zde vznikla Křesťanská policejní asociace a v karlovském kostele byla zahájena pravidelná ekumenická bohoslužba Za bezpečí. Roku 2016 se do karlovského chrámu vrátil také poklad starodávné liturgie římskokatolické církve, tzv. tridentská mše.

Kostel na Karlově má dnes charakteristickou siluetu tří barokních bání, doplňujících původní gotickou architekturu. Zaujme však především stavebním unikátem v podobě působivé klenby z druhé poloviny 16. století, která se vznáší nad osmiúhelníkovou hlavní lodí o průměru 22,8 m bez jakékoli podpory či sloupů. Interiér má (kromě presbytáře s novogotickým hlavním oltářem) barokní výzdobu a zařízení

◀ Pohled na závěr karlovského kostela od východu, z přilehlého parku

Proslulá klenba rozprostírající se nad osmibokou lodí kostela

včetně mnoha soch, převážně od Jana Jiřího Šlanzovského. Další zajímavostí jsou barokní Svaté schody, přistavěné ke kostelu na jižní straně a představující schody o 28 stupních, po kterých vystoupil Kristus do Pilátova domu.

Socha sv. Ludmily na varhanní kruchtě

V západní části kostela je výraznou dominantou hudební kruchta, kterou nechal vystavět v letech 1733–1740 opat Tomáš Jan Brinke. Tato působivá architektura slouží nejen pro umístění varhan, ale je zároveň jakýmsi jevištěm pro osmičlenný ansámbl polychromovaných barokních figur umístěných v dlouhé řadě na parapetu zábradlí. Sochy jsou zřejmě zčásti dílem Jana Jiřího Šlanzovského, zčásti jiného řezbáře z jeho dílny.

Socha sv. Ludmily na balustrádě varhanní kruchty

Sv. Ludmila stojí hned jako první v řadě zleva, v ruce s atributem šálu, jímž byla uškrcena. Je zachycena realisticky, s bravurním smyslem pro detail, oduševněným výrazem a ladným postojem. Následuje král David, sv. Augustin jako stařec, uprostřed rodiče Panny Marie (sv. Anna a sv. Jáchym), dále vpravo sv. Augustin jako dospělý muž a vedle jako mladík; a naposledy jeho matka, sv. Monika. Ikonograficky je to pozoruhodná sestava. Vzhledem k složitému a rozporuplnému životu sv. Augustina (patrona řádu augustiniánů) s jeho relativně pozdním obratem ke křesťanství je zajímavé jeho zachycení v odlišných fázích života. K jeho matce sv. Monice je pak jako protějšek přiřazena sv. Ludmila, která má jako babička podobný vztah k hlavnímu zemskému patronu sv. Václavovi. Skupinu pak doplňuje král David, jenž je patronem hudebníků a jeho vyobrazení na varhanní kruchtě tak není nijak neobvyklé.

Socha sv. Ludmily na oltáři sv. Jana Nepomuckého

Socha sv. Ludmily na bočním oltáři

Další vyobrazení sv. Ludmily nalezneme na jednom z mnoha bočních oltářů. Spíše drobný oltář sv. Jana Nepomuckého najdeme jako první po levé straně při vstupu do kostela a byl postaven v 60. letech 18. století. Po stranách oltářního obrazu sv. Jana pak stojí dřevěné zlacené plastiky, zobrazující po levé straně hlavního patrona země české sv. Václava, držícího kopí s praporcem, štít se svatováclavskou orlicí a palmovou ratolest, a na pravé straně jeho babičku sv. Ludmilu. Řezba v paprskovitě září v nástavci oltáře pak nepochybně představuje staroboleslavské Palladium země české, k němuž měli blízky vztah všichni tři uvedení světci.

Oltář sv. Jana Nepomuckého vedle vchodu do kostela

Výstavní panely s rodokmeny, dlouhodobě umístěné v areálu kostela na Karlově.
Foto Karel Feitl

Via Ludmila

K 1100. výročí mučednické smrti sv. Ludmily vznikla poutní trasa Via Ludmila, propojující místa spojená se životem první české světice, ale i s jejím kultem a s jejími potomky v průběhu staletí. Má několik tras, přičemž základní vychází z místa úmrtí sv. Ludmily v Tetíně a vede přes místo jejího posledního odpočinku na Pražském hradě do místa kněžnina pravděpodobného rodiště v Mělníku, dále přes její sídlo na Levém Hradci a zakončena je opět v Praze, právě u kostela na Karlově.

Součástí poutní cesty Via Ludmila jsou na Karlově panely s rodokmeny, vystavené už od roku 2017 v parku kolem kostela. Tato výstava rodokmenů, nazvaná Křižovatka cest, vznikla původně u příležitosti výročí císaře Karla IV. roku 2016 a seznamuje zájemce s jeho českými a evropskými předky, mezi nimiž je i sv. Ludmila a Karel Veliký. Na druhé straně pak rodokmeny představují potomky Karla IV., tedy zároveň i potomky sv. Ludmily, a to až k poslednímu českému králi (blahoslavenému Karlovi I.) a jeho současným potomkům, ale také v rodech české šlechty i v evropských panovnických dynastiích až do současnosti. Autoři výstavy uvádějí, že lze-li Karlu Velikému přisuzovat titul otce Evropy, za matku Evropy může být považována česká sv. Ludmila, což rodokmeny názorně ukazují.

Ambicí poutní trasy Via Ludmila pak je, aby nezůstala věcí jednorázových oslav výročí, ale připomínala sv. Ludmilu i do budoucna, tak jako její potomstvo stále pokračuje. Proto je stavěna a plánována v dlouhodobém horizontu, s perspektivou dalšího rozšiřování – další chystané trasy vedou dále po českých zemích, ale i do zahraničí. Snad se i budoucí potomci budou tak jako dnes setkávat v karlovském chrámu, který dal jejich předek Karel IV. postavit k počtě předků svých.

Kostel sv. Apolináře

Nástěnné malby

Výrazným a zdaleka viditelným orientačním bodem v jižní části Nového Města je osmiboká věž gotického kostela sv. Apolináře na návrší zvaném Větrov. I v něm se možná nachází vyobrazení svaté Ludmily, ačkoli v tomto případě to není zcela jednoznačné. Ale o tom podrobněji níže.

Jedním z posledních zakladatelských počínů císaře Karla IV. na Novém Městě pražském bylo roku 1362 rozhodnutí přenést do Prahy kolegiátní kapitolu (společenství kněží) od kostela sv. Apolináře ze středočeské Sadské. S novým kostelem se však v těchto místech počítalo už od počátku promyšleného plánování města. Kostel sv. Apolináře totiž leží ve středu symbolického kříže spojujícího novoměstské kostely a kláštery založené Karlem IV.: severojižní rameno kříže spojuje kostely sv. Kateřiny a Zvěstování P. Marie na Trávnicku, západovýchodní rameno pak vede od kostela Panny Marie a slovanských patronů v Emauzích ke kostelu Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově. Jeho zasvěcení má vztah k italské Ravenně, kde byl svatý Apolinář prvním biskupem, jeho ostatky získal Karel IV. při své cestě do Říma roku 1355.

Kostel sv. Apolináře byl dostavěn před rokem 1390. Zatímco svatoapolinářská kapitulou fakticky přestala existovat za husitských válek (formálně byla roku

1503 sloučena se svatovítskou katedrální kapitulou), kostel sv. Apolináře přečkal následující staletí bez větších změn. Roku 1670 jej poškodila vichřice a při následné opravě se dočkal barokních úprav. Ve druhé polovině 18. století získal nové barokní zařízení interiéru, mimo jiné velký hlavní oltář přenesený z tehdy zrušeného kostela na Karlově. V 19. století se na kostele objevily statické trhliny, proto bylo rozhodnuto o jeho opravě a regotizaci. Přestavbu provedl v letech 1893–98 architekt Josef Mocker, který odstranil barokní stavební úpravy, okna znovu opatřil kružbami a dostavěl novogotickou

Kostel sv. Apolináře v pohledu z vyšehradských hradeb, v pozadí štíhlá věž kostela sv. Kateřiny

Panna Maria s řadou světic na severní stěně

sakristii. Vnitřní zařízení zůstalo převážně barokní, byly však odhaleny cenné gotické fresky.

Tato výmalba, která původně asi pokrývala celý interiér, pochází z období tzv. „krásného slohu“ kolem roku 1390. Její koncepce přímo odkazuje na baziliku sv. Apolináře v Ravenně (San Apollinare Nuovo), kde jsou na stěnách zobrazeny zástupy mučedníků a mučednic. Zde jsou proti sobě vymalovány na severní stěně Panna Maria Ochránitelka s dvanácti světicemi stojícími nad polo postavami proroků, na jižní Kristus předávající klíče sv. Petrovi s ostatními apoštoly, opět nad proroky. A mezi světicemi na severní stěně kostela bývá třetí zleva interpretována jako sv. Ludmila s malým sv. Václavem.

Je ale třeba zmínit, že přesné určení všech vymalovaných postav není jednoznačné a někteří badatelé se přiklánějí k názoru, že jde spíše o sv. Alžbětu s malým Janem Křtitelem.

Třetí světice zleva, podle některých badatelů sv. Ludmila s malým sv. Václavem

Kostel sv. Štěpána, pohled od jihovýchodu z parčíku v prostoru někdejšího hřbitova

Kostel sv. Štěpána

Gotický kostel sv. Štěpána ve Štěpánské ulici je jedním z mnoha kostelů, které založil císař Karel IV., ačkoli jeho zasvěcení je staršího data. Původně patřilo starší románské rotundě, která dosud stojí nedaleko v ulici Na Rybníčku a dnes nese zasvěcení svatému Longinovi. Po vzniku Nového Města pražského se kostel sv. Štěpána měl stát spolu s kostelem sv. Jindřicha jedním ze dvou farních kostelů vznikajícího královského města. Jedná se o gotickou trojlodní baziliku, jejíž stavba byla zahájena roku 1351 a dokončena zbudováním věže v západním průčelí roku 1401. V okolí kostela se nacházel rozlehlý hřbitov, sloužící mimo jiné poutníkům z cizích zemí, kteří skonali v Praze.

Kostel sv. Štěpána se stal svědkem samotného začátku husitských bouří, když byl roku 1419 vydrancován rozrušeným davem pod vedením Jana Želivského. V 17. a 18. století byl kostel barokně upravován a dočkal se přístavby bočních

Interiér kostela, pohled od vchodu ke hlavnímu oltáři

Oltář s gotickým obrazem Madony svatoštěpánské, v pozadí nástěnné malby namalované při regotizaci kostela

kaplí a sakristie. Dalším doplněním byla novogotická předsíň na severní straně, přistavěná roku 1866. V letech 1874–79 pak byla provedena puristická regotizace kostela pod vedením architekta Mockera, který dal věži kostela její nynější střechu, nahradil kulatá barokní okna hlavní lodi lomenými a celkově zbavil kostel zvenčí většiny barokních prvků.

Nejcennějším pokladem kostela je gotický obraz Madony svatoštěpánské, půvabná desková malba z druhé poloviny 15. století, umístěná na bočním oltáři u druhého pilíře severní lodi. Těšil se vždy velké úctě a na svátek Narození Panny Marie (8. září) se k němu tradičně pořádala slavná procesí.

Malby na stěnách hlavní lodi, zobrazující dva výjevy ze života sv. Ludmily

Malby se scénami ze života sv. Cyrila a Metoděje. Na výjevu vpravo křtí sv. Metoděj knížete Bořivoje, po pravé straně pak slavnostní události přihlíží sv. Ludmila

Nástěnné malby ze života sv. Ludmily

Při regotizaci byly stěny hlavní lodi nad arkádami opatřeny novogotickou výmalbou podle návrhu architekta Antonína Bauma. Malby rámované kreslenou architekturou namaloval v nazarénském stylu malíř Josef Scheiwl (1833–1912). Přímo nad oblouky sedí postavy apoštolů a v pásu nad nimi jsou vymalovány nad každým obloukem vždy dvě scény ze života českých světců. Na pravé straně jsou to směrem od presbytáře sv. Cyril a Metoděj, sv. Václav, sv. Prokop a sv. Anežka Česká. Na levé straně pak sv. Ludmila, sv. Vojtěch, sv. Jan Nepomucký a poslední je obraz popsáný „Věnování obrazu Rodičky Boží Arnoštem z Pardubic“.

Životu svaté Ludmily jsou zde na levé stěně nad kazatelnou věnovány dva výjevy popsáné „Sv. Ludmila vychovává vnuka Václava“ a „Sv. Ludmily mučednictví“.

První českou světici najdeme ale kromě toho vyobrazenou i na protější stěně, na jedné z maleb věnovaných sv. Cyrilu a Metodějovi: „Sv. Method křtí knížete Bořivoje“.

Barokní hlavní oltář kostela sv. Štěpána

Socha sv. Ludmily na hlavním oltáři

Interiér kostela si i přes regotizační úpravy zachoval své převážně barokní zařízení, které je velmi krásné a skvěle doplňuje gotický prostor. A právě jeho součástí je také socha sv. Ludmily, která stojí na boku hlavního oltáře. Ten je raně barokní z roku 1669, dřevěný, v podobě typické černo-zlaté portálové architektury. Jde o velmi kvalitní truhlářskou a řezbářskou práci z roku 1669 od Samuela Krause a pozlacovače v. Skutila z Palmberku. Ústřední obraz Kamenování sv. Štěpána znázorňuje mučedníka, jak klesá k zemi pod vrhanými kameny. V nástavci hlavního oltáře je pak obraz Nejsvětější Trojice. Oba obrazy namaloval Matěj Zimprecht (1626–1686), uznávaný následovník slavného českého barokního malíře Karla Škréty. Namaloval obrazy pro mnoho pražských kostelů, oltářní obraz u sv. Štěpána však patří mezi jeho nejlepší díla.

Mezi sloupy po stranách oltářního obrazu stojí sochy sv. Václava a sv. Ludmily, na římsce nad krajními sloupy sochy sv. Cyrila a sv. Metoděje, blíže ke středu dva ležící andělé, kolem obrazu v nástavci další čtyři andělíčky, na trojúhelníkovém štítu na vrcholu socha Madony, po stranách klečící sv. Jan Evangelista a sv. Máří Magdalena.

Socha sv. Ludmily na hlavním oltáři

Kostel sv. Ignáce

Busta sv. Ludmily na klenbě

Jedno malé vyobrazení sv. Ludmily najdeme i v kostele sv. Ignáce na Karlově náměstí. Tento monumentální raně barokní chrám vyrostl na rohu Ječné ulice spolu se sousední novoměstskou jezuitskou kolejí v letech 1665–78 podle návrhu Carla Luraga, později byl upravován architektem Pavlem Ignácem Bayerem. Chrám sv. Ignáce je jedním z největších kostelů Prahy 2, a přestože není kostelem farním (spadá oficiálně pod farnost u sv. Štěpána, kterou dnes také spravují jezuité), patří mezi nejnavštěvovanější kostely v Praze. Zvenku zaujme především svým vysokým a bohatě zdobeným průčelím, kterým vévodí střední částí Karlova náměstí. Vstup do kostela doplňuje mohutný kamenný portikus (otevřená sloupová předsíň).

Vnitřní řešení chrámu je typické pro jezuitské kostely, kde je široká a vysoká hlavní loď namísto bočních lodí doplněna po obou stranách řadou bočních kaplí. Vzniká

tak působivý monumentální jedno-lodní prostor, který i svou výzdobou orientuje pozornost věřících k presbytáři, kde vysoký hlavní oltář tvoří dominantu chrámového prostoru, což vyjadřuje jeho význam jako místa styku pozemské a nadpřirozené skutečnosti. Zároveň částečně oddělené boční kaple nabízejí intimnější prostor pro soukromou modlitbu.

Celý interiér kostela je opatřen bohatou výzdobou, ve které dominuje bílý štuk, umělý mramor a omítka v růžové barvě a zlaté ozdoby. Štukatura, která pokrývá klenbu i stěny kostela, vznikala od 70. let 17. století a je převážně dílem Antonia Soldatiho. Na klenbě štukové rámce vytvářejí ohraničené plochy (tzv. zrcadla) různých tvarů a štuk zdobí také hrany lunetových výsečí nad okny. Tyto plochy jsou dále zvýrazněny růžovou výmalbou, která už na první pohled zvýrazňuje pravidelný rytmus klenebních polí a pásů mezi nimi, a uprostřed jsou

Průčelí kostela sv. Ignáce, pohled z Karlova náměstí

doplněny zlacenými rozetami. Na klenbě lodi je základní rozvržení doplněno kartušemi a dalšími dekorativními prvky a především figurální výzdobou, která byla zhotovena až v pozdější fázi štukatérských prací.

Vyobrazení sv. Ludmily je zde součástí štukové výzdoby. Na špicích lunetových výsečí, tedy trojúhelníkových ploch nad okny, je umístěna šestice bust českých zemských patronů, vždy dvě proti sobě: sv. Václav a sv. Vít, sv. Ludmila a sv. Vojtěch, sv. Prokop a sv. Zikmund.

V páscech mezi jednotlivými klenebními poli jsou pak po obou stranách lodi postavy jezuitských světců. Ve směru od kněžiště jsou to: sv. Ignác a naproti sv. František Borgia, sv. Stanislav Kostka a sv. Alois Gonzaga a na posledním pásu dva z japonských mučedníků. Nad těmito postavami na římsě sedí vždy dva andělci, kteří drží příslušné atributy každého ze světců.

Bohatě zdobený interiér kostela

Detail štukové výzdoby: busta sv. Ludmily jako jedné z českých patronů na klenbě lodi

Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Resselově ulici. Předdvorí uzavřené barokní mřížovou ohradou před západním průčelím kostela nám ukazuje původní úroveň terénu. Okolní terén byl o několik metrů snížen v rámci asanace Zderazské čtvrti na konci 19. století, čímž se kostel ocitl ve vyvýšené poloze nad Resselovou ulicí

Katedrální chrám sv. Cyrila a Metoděje

Ikony sv. Ludmily

Jedním ze dvou kostelů stojících v Resslově ulici je chrám sv. Cyrila a Metoděje, který se výrazně zapsal do moderní české historie jako místo posledního odporu parašutistů, kteří provedli atentát na říšského protektora Heydricha.

Současný kostel, původně zasvěcený sv. Karlu Boromejskému, byl postaven v 18. století, ale místo, kde stojí, má starobylou historii, sahající hluboko do středověku. Dávno před založením Nového Města pražského v těchto místech stála osada Zderaz. Je možné, že existovala už v době sv. Ludmily, ale poprvé je doložena roku 1115. Ve 12. století byl v blízkosti založen zderazský klášter křižovníků, strážců Božího hrobu. Roku 1705 část pozemků kláštera koupil pražský arcibiskup pro stavbu emeritního domu pro zestárlé kněze. A jeho součástí byl také nově postavený kostel sv. Karla Boromejského. Jeho projekt vypracoval a stavbu zahájenou roku 1730 vedl zprvu Pavel Ignác Bayer (1656–1733), český architekt, který mimo jiné už o třicet let dříve navrhl působivé průčelí blízkého raně barokního kostela sv. Ignáce z Loyoly na Karlově náměstí. Po Bayerově smrti kostel dostavěl Kilián Ignác Dientzenhofer (1689–1751), který je uznáván jako jeden z největších českých barokních architektů.

Kostel byl dokončen roku 1740, ale svému účelu sloužil jen čtyři desetiletí, neboť roku 1783 byl příkazem císaře Josefa II., tak jako mnoho jiných kostelů a klášterů, zrušen. Několik desetiletí pak sloužil jako skladiště, později se uvažovalo o přestavbě na posluchárnu ČVUT. Roku 1892 byla dokonce povolena jeho demolice při asanaci Zderazské čtvrti, ale nakonec byl kostel zachráněn. Přesto až v roce 1933 našel nové využití, když jej získala česká pravoslavná církev.

Kostel byl opraven a jeho interiér přizpůsoben pravoslavné liturgii. Nově byl chrám vysvěcen 28. září 1935, a to k počtě slovanských věrozvěstů sv. Cyrila a Metoděje, k jejichž odkazu se česká pravoslavná církev hlásí, stejně jako i ke sv. Ludmile, která podle legend právě od arcibiskupa Metoděje přijala křest. Proto se také sv. Ludmile dostalo významného místa mezi ikonami, jimž byl chrám vyzdoben. Chrám sv. Cyrila a Metoděje se stal sídelním chrámem pravoslavného biskupa českého a moravskoslezského, proto je od této doby zván též chrámem katedrálním.

Osudové chvíle pro chrám nastaly roku 1942, kdy se tu skrývali českoslovenští výsadkáři, kteří provedli atentát na Reinharda Heydricha. Po třech týdnech byl jejich úkryt prozrazen a 18. června kostel obklíčili příslušníci Waffen-SS. Po několikahodinovém obléhání byl kostel dobyt a všichni parašutisté v boji zahynuli.

Interiér chrámu. Pohled od vchodu do lodi směrem k oltáři

Za ukrývání nepřátel říše bylo pak zatčeno a popraveno mnoho členů pravoslavné církve včetně biskupa Gorazda a česká pravoslavná církev byla 1. září 1942 okupační správou zakázána.

Po válce byl poničený kostel opraven a navrátil se do užívání pravoslavné církve, jíž slouží dodnes. V letech 1994–95 vznikl v kryptě kostela z iniciativy pravoslavné církve Národní památník hrdinů heydrichiády.

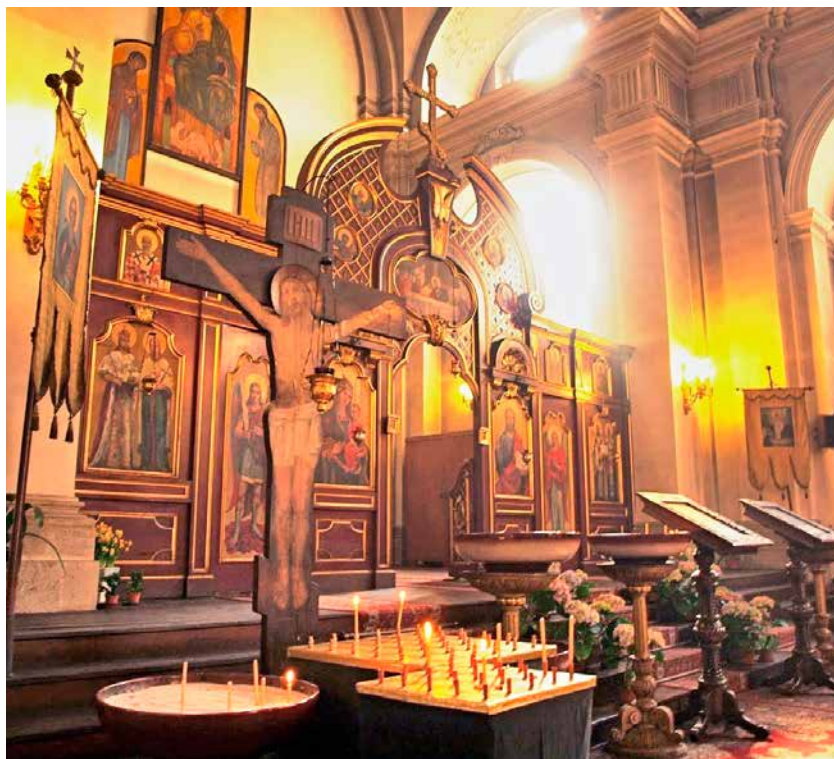
Katedrální chrám sv. Cyrila a Metoděje je ojedinělou kulturní památkou a z výtvarného hlediska představuje téměř dokonalou symbiózu mezi východním a západním křesťanským uměním, neboť se zde dnes setkává barokní architektura a fresková

malba s východní byzantskou ikonografií pravoslavné církve. S jednoduchou fasádou do Resslovy ulice kontrastuje členité západní průčelí, které se otvírá do malého předdvíří, uzavřeného krásnou barokní mřížovou ohradou s bohatou sochařskou výzdobou.

V interiéru je jediným pozůstatkem barokní výzdoby kostela bohatá fresková výmalba na klenbě, která zobrazuje výjevy ze života sv. Karla Boromejského a portréty apoštolů.

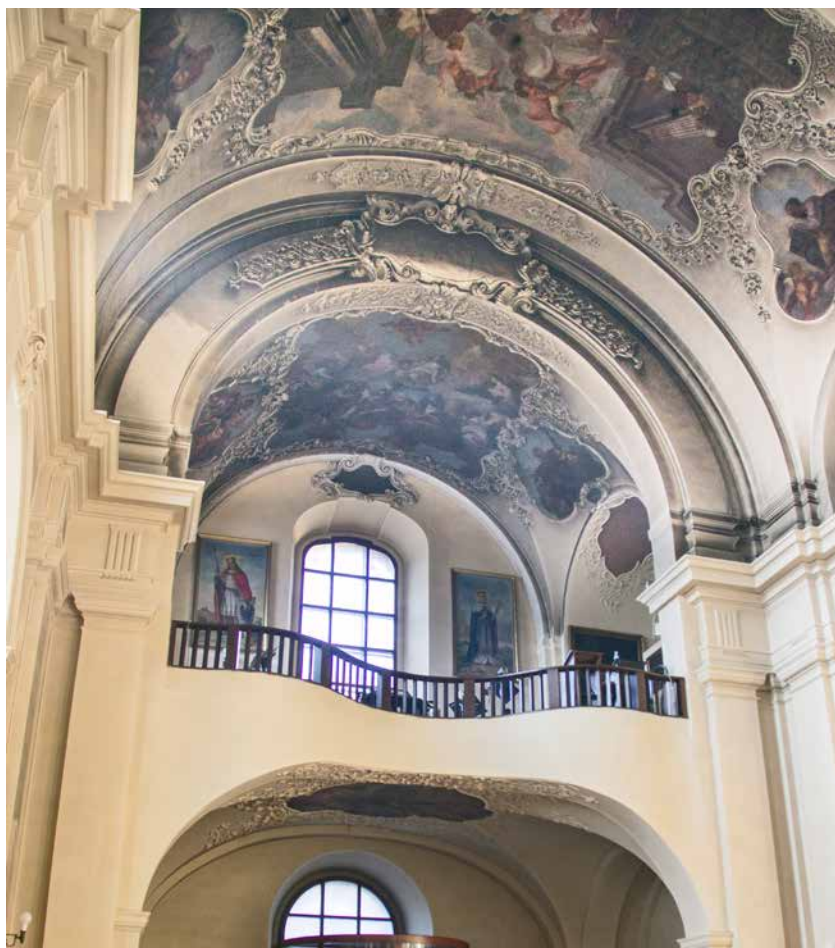
Vnitřní zařízení chrámu je přizpůsobeno liturgické tradici pravoslavné církve.

Jejím hlavním výrazem je bezesporu ikonostas – vysoká, většinou dřevěná stěna se třemi dveřmi, vyložená ikonami podle přesných pravidel, která odděluje oltářní prostor od chrámové lodi. Pro katedrálu byl ikonostas vytvořen podle návrhu profesora Brandta z Ruska a ikony jsou dílem akademického malíře Svatoslava Vukotiče z Jugoslávie. Sv. Ludmilu najdeme spolu se sv. Václavem hned na první ikoně na levé straně ikonostasu. Dále jsou tu sv. archanděl Michael, Bohorodice s Ježíškem, v horní řadě pak sv. Mikuláš a sv. Prokop Sázavský; na pravé straně

Ikonostas. Zcela vlevo ikona sv. Václava a sv. Ludmily. Foto Vít Václav Vít

Ježíš Kristus, sv. archanděl Gabriel, svatí Cyril a Metoděj, nahoře sv. Ivan Český a sv. Jan Křtitel. Uprostřed nad hlavním vstupem je zobrazení Večeře Páně obklopené malými ikonami čtyř evangelistů a ikonostas vrcholí pravoslavným křížem. Další ikony v chrámu jsou dílem ruského akademického malíře Vasněcova, ruské malířky Julie Nikolajevny Reitlinger, otce archimandryty Andreje Kolomackého a dalších umělců. V posledních desetiletích přibyly velké ikony českých světců od Lenky Roučkové, mezi nimi samostatná ikona sv. Ludmily, kterou najdeme na jednom z pilířů na pravé straně kostela. Její protějšek představuje sv. Václav na levé straně, dále pak jsou sv. Cyril a Metoděj, sv. Ivan, sv. Prokop a novomučedník sv. Gorazd.

Kůr na západní straně lodi

Na kůru, který slouží hudebníkům, visí dva velké obrazy sv. Ludmily a sv. Václava od Františka Pařízka a další dva od archimandrity Andreje Kolomackého (sv. Olga a sv. Vladimír).

Mluvíme-li o svatoludmilských souvislostech, je na místě zmínit také ještě jednu ženu, která nosila jméno první české světice. Ludmila Ryšavá, rozená Sonnevendová, patřila mezi členy pravoslavné církevní obce, kteří pomáhali ukrytým výsadkářům, za což byla popravena v koncentračním táboře Mauthausen.

Obraz sv. Ludmily od Františka Pařízka na hudební kruchtě

Velká ikona sv. Ludmily v lodi kostela

8. února 2020 byla pravoslavnou církví prohlášena za svatou, společně se skupinou pravoslavných kněží i laiků, kteří položili život za pomoc parašutistům a jsou nyní oslavováni vždy 5. září jakožto „Svatí novomučedníci čeští“.

A tak se chrám sv. Cyrila a Metoděje stal místem úcty už k druhé svaté Ludmile.

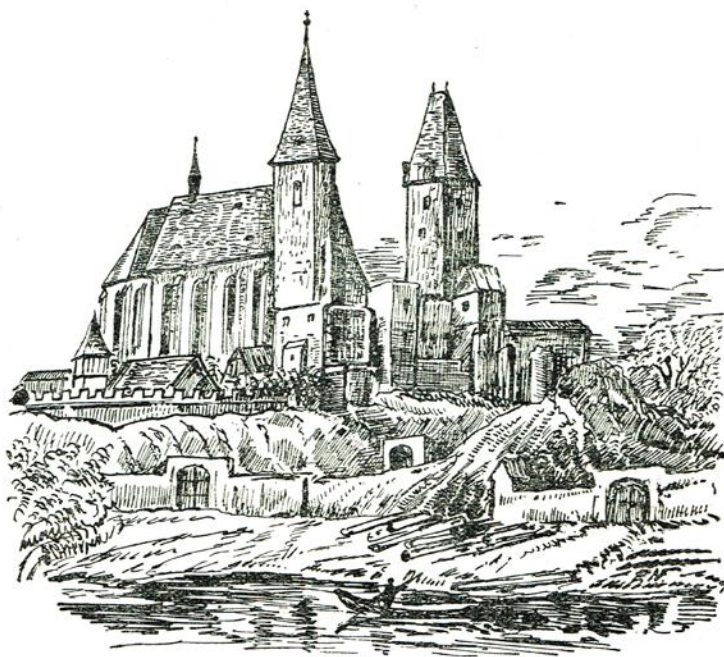

Kostel sv. Václava na Zderaze. Podobně jako kostel sv. Cyrila a Metoděje na protější straně Resslovy ulice je i on vyvýšen o několik metrů nad uliční úroveň kvůli úpravám terénu při asanaci. Zhruba v prostoru, odkud je pořízen snímek, stával od středověku Zderazský hrádek, později augustiniánský klášter a nakonec Svatováclavská věznice, zbořená koncem 19. století

Kostel sv. Václava na Zderaze

Reliéf sv. Ludmily se sv. Václavem na oltářním stole

Kostel sv. Václava na Zderaze patří k nejstarším kostelům na území Prahy 2. Byl postaven dávno před založením Nového Města pražského jako farní kostel vesnice Zderaz. Známe dokonce přesné datum jeho posvěcení – 26. listopadu 1278. Přestože se jeho podoba výrazně proměnila při gotické přestavbě ve 14. století, jeho starší původ dosud dokládají románská okénka pod střechou v západní stěně. Jeho význam vzrostl na počátku 15. století, když si král Václav IV., zřídil v sousedství jednu ze svých rezidencí – Zderazský hrádek. Konem 16. století byl kostel nově zaklenut krásnou pozdně gotickou síťovou klenbou.

Rekonstrukce podoby kostela sv. Václava a Zderazského hrádku za vlády Václava IV.
Kresba Eduard Neumann, převzato z publikace *Kostel sv. Václava na Zderaze* (1929)

Obraz *Narození sv. Václava* od Karla Škréty. Ze sbírek Národní galerie

Roku 1623 byl kostel svěřen řádu bosých augustiniánů, kteří přestavěli zříceninu Zderazského hrádku na svůj klášter. Záhy přijali svatováclavskou úctu za svou a dále ji rozvíjeli, takže klášter s kostelem sv. Václava byl centrem kultu tohoto světce na Novém Městě.

Po dokončení klášterního ambitu pak převor roku 1638 objednal k jeho výzdobě 32 lunetových obrazů svatováclavské legendy, převážně od slavného barokního malíře Karla Škréty (1610–1674). Svatováclavský cyklus byl jeho první velkou prací. Obrazů se zachovalo jen osm, ale podobu ostatních můžeme rekonstruovat z mědirytin, které řádový rytec vytvořil podle Škrétových maleb. Prvním výjevem celého cyklu a jedním z nejoceňovanějších je obraz *Narození sv. Václava*. Plátnu dominuje omdlévající matka Drahomíra, kterou křísí dvě služky. K dítěti pak přistupuje žehnající sv. Ludmila. Kontrast mezi oběma ženami může být vnímán jako konflikt mezi pohanstvím a křesťanskou vírou. Obraz nese charakteristické rysy Škrétova stylu: epickou šíří i dramatickou soustředěnost, monumentální patos a vznešenost stejně jako detaily zachycující psychologii postav. Obraz původně spojený se Zderazem dnes můžeme vidět ve Schwarzenberském paláci na Hradčanech ve sbírkách Národní galerie.

Augustiniánský klášter na Zderaze se dlouho těšil rozkvětu, ale rovněž na něj dopadly reformy Josefa II. Roku 1785 byl zrušen, kostel odsvěcen a zařízení rozprodáno. Roku 1809 byla do bývalého kláštera umístěna hlavní zemská věznice. Kostel sv. Václava sloužil jako věžeňská kaple až do roku 1884, kdy byla trestnice přemístěna na Pankrác a celý komplex budov koupilo město. V rámci asanace zderazské čtvrti byly budovy věznice (i přes svůj středověký původ) zbourány a demolice hrozila i samotnému kostelu. Díky Spolku pro obnovu kostela sv. Václava na Zderaze byl kostel zachráněn, byl proveden stavební průzkum a realizována kamenná terasa kolem kostela, ale teprve když jej roku 1926 zakoupila Církev československá husitská, byla rekonstrukce dokončena a chrám roku 1929 opět posvěcen.

Interiér kostela, pohled od vchodu k oltáři

Uvnitř kostela se ze starší výzdoby zachovaly fragmenty nástěnných maleb ze 14. a 15. století, ale nejvýraznějším výtvarným prvkem, který určuje charakter vnitřního prostoru, je krásná pozdně gotická síťová klenba z roku 1587, ozdobená barokní výmalbou z 2. poloviny 18. století se dvěma svatováclavskými výjevy Smrt sv. Václava a Oslavení sv. Václava.

Nový liturgický mobiliář vytvořil z větší části ve 30. letech 20. století sochař František Bílek (1872–1941). Dominuje mu vysoký kříž s ukřižovaným Kristem. Kompoziční celek s ním pak tvoří bohoslužebný stůl, který symbolicky představuje zemi. Na jeho čelní stěně je do lipového dřeva vyřezáno šest postav z české historie, rámovaných gotickými arkádami: praotec Čech, sv. Ludmila se sv. Václavem, Jan Hus, Jan Žižka a Jan Amos Komenský. Tyto postavy symbolicky představují dějinnou zkratku českého národa. Spojení oltáře s mučedníky navazuje na křesťanskou tradici, dřevo jako použitý materiál odkazuje na prostý stůl husitské táborové bohoslužby.

Kříž a oltářní stůl s dalším liturgickým zařízením od sochaře Františka Bílka

- Reliéfni řezba velkých postav českých dějin na čelní stěně oltářního stolu. Zde sv. Ludmila s malým sv. Václavem, dále Jan Hus

OPUSTĚLNĚ
NEZAVYTA
OPUSTĚNĚ
VĚS

PRAHA SVÝM VÍTĚZNÝM BYNŮM

Kostel Panny Marie a slovanských patronů v Emauzích

Dvě vyobrazení sv. Ludmily se kdysi nacházela i v opatském kostele v Emauzích, ale kvůli pohnutému osudu kláštera z nich dnes bohužel mnoho nezbylo.

Emauzský klášter byl založen roku 1347 u starobylého románského kostelíka sv. Kosmy a Damiána, o němž se tradovalo, že ho dal vystavět sám sv. Václav. Klášter patří mezi významné zakladatelské počiny Karla IV. v rámci Nového Města a kostel Panny Marie, sv. Jeronýma, Cyrila a Metoděje, Vojtěcha a Prokopa je jedním z největších gotických kostelů v Praze. Záměrem císaře zde bylo navázat na slavnou tradici cyrilometodějskou a sázavskou, demonstrovat vůli k odstranění rozkolu východní a západní církve, a proto sem pozval benediktinské mnichy z Chorvatska, kteří tradičně využívali slovanský liturgický jazyk. Svatá Ludmila sice mezi početnými patrony kostela nebyla, ale vzhledem ke své úzké vazbě na cyrilometodějskou tradici zde jistě byla od počátku také ctěna.

Kostel byl slavnostně vysvěcen na Velikonoční pondělí roku 1372 arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi (podle čtení z evangelia pro ten den o cestě do Emauz se vžilo označení kláštera). Roku 1419 se opat přidal ke kališnické straně, díky čemuž bylo opatství uchráněno od vyplenění husity, jaké potkalo ostatní pražské kláštery. Do 16. století byly Emauzy jediným klášterem hlásícím se k utrakvismu. Později byly na čas podřízeny Břevnovskému klášteru, ale roku 1635 sem byli uvedeni španělští benediktini z kláštera Montserrat u Barcelony, kteří sem přinesli úctu k Panně Marii Montserratské.

Nová etapa kláštera začala roku 1880, kdy zde našli nový domov benediktini z kláštera v Beuronu v Německu. Beuronská benediktinská kongregace si vytkla za cíl pěstovat slavnostní liturgii, středověký chórový zpěv a vytvořit svébytnou uměleckou školu. Hned po příchodu do Emauz začali beuronští benediktini s novogotickou přestavbou kláštera, která probíhala v letech 1880–85.

V souladu se svými řádovými zásadami zbavili kostel i klášter všech stop barokních úprav s cílem obnovit ideální středověký stav. Byl pořízen novogotický mobiliář a především pak provedli novou výmalbu v beuronském stylu, která pokryla téměř celý interiér kostela a kláštera a dodala mu jedinečný estetický ráz. Veškeré práce prováděli sami mniši oplývající uměleckým nadáním.

◀ Pohled na klášterní kostel z náměstí Pod Emauzy. Typická silueta moderních věží inspirovaných andělskými křídly se stala nezaměnitelnou dominantou této části Prahy

Beuronská podoba interiéru chrámu na historické fotografii. Jižní boční loď s řadou novogotických bočních oltářů, nejbližší oltář sv. Anny. Na pravé stěně cyklus beuronských nástěnných maleb ze života sv. Benedikta. Z archivu Emauzského kláštera

Detail soch na oltáři sv. Anny: vlevo sv. Ludmila, vedle ní sv. Anežka Česká. Z archivu Emauzského kláštera

A součástí nové podoby interiéru kostela bylo i několik vyobrazení sv. Ludmily.

Socha sv. Ludmily byla součástí sochařské výzdoby novogotického bočního oltáře sv. Anny, který byl postaven v jižní lodi nejbližší jejího západního konce. Pod zábradlím západní kruchty byly vymalovány poprsní obrazy sv. Václava a sv. Ludmily. A menší medailon s portrétem sv. Ludmily byl také na severní stěně kostela mezi okny jako součást rozsáhlého cyklu výmalby zobrazující početné světce a světice.

Podobný pohled jako na historické fotografii na předchozí straně. Z historického zařízení a výzdoby kostela se zachoval jen zlomek; v současné době je emauzský chrám z velké části prázdný. O to více však vynikne monumentalita tohoto gotického prostoru

Malby světců mezi okny na severní stěně kostela. Z archivu Emauzského kláštera

Bohužel velká část vnitřní výzdoby kostela vzala za své osudného dne 14. února 1945, kdy během spojeneckého náletu dopadlo několik bomb přímo na kostel, takže se zřítila jedna věž a dvě třetiny klenby, vyhořel kostel i budovy kláštera až po klenby přízemí. Přesto se řeholní komunita s odhodláním pustila do obnovy a možná by se bylo z původní podoby kostela zachovalo více, kdyby nepřišla další rána – zrušení kláštera komunistickým režimem roku 1950. I poté byl areál opraven a dostal mimo jiné svou charakteristickou siluetu železobetonových věží, ale s jeho náboženským využitím se nepočítalo a tehdejší památkáři nepokládali beuronskou výmalbu a novogotický mobiliář za hodné ochrany, a tak bylo vnitřní zařízení včetně mnoha neporušených prvků odstraněno a velká část poměrně zachovalých omítek zbytečně osekána. Do dnešních dnů se tak zachoval jen zlomek původní výmalby kostela, který je od obnovení klášterního života v roce 1990 postupně restaurován.

Jediným vyobrazením sv. Ludmily, které se v Emauzském klášteře zachovalo, je jeden z řady medailonů s poprsími světic mezi okny na severní stěně kostela. Byl částečně restaurován, ale jeho původní podoba je patrná jen v hrubých rysech. Z archivu Emauzského klášteře

Alespoň část beuronské výmalby emauzského chrámu můžeme dnes opět vidět v původní kráse, jako například kvalitně restaurované malby v presbytáři s mariánskou tematikou

Ukázka vyobrazení sv. Ludmily ve stylu beuronské umělecké školy na jiném místě v Praze, v kostele sv. Gabriela na Smíchově, jenž byl také vyzdoben benediktiny z Emauz a dodnes představuje jedinečně zachovalý celek beuronského umění

Kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce

Socha sv. Ludmily na hlavním oltáři

Významným klenotem barokní architektury Nového Města pražského je kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce. I zde můžeme narazit na vyobrazení svaté kněžny Ludmily, přestože kostel je především historicky významným centrem kultu

jiného z českých patronů, sv. Jana Nepomuckého. Ten byl na tomto místě uctíván už dlouho před svým svatořečením. Roku 1697 tu byla na vinici zřízena jeho kaple a roku 1706 bylo při ní založeno bratrstvo pod ochranou Panny Marie ku cti Jana Nepomuckého, které si brzy získalo značnou oblibu a usilovalo o stavbu větší svatyně. Ale teprve když byl Jan Nepomucký roku 1729 svatořečen, povolilo pražské arcibiskupství postavit jemu zasvěcený kostel. Projektem byl pověřen nejvýznačnější architekt své doby, Kilián Ignác Dientzenhofer. Úspěšně si tu poradil s obtížným terénem a v letech 1730–38 vybudoval chrám, který patří k jeho nejpozoruhodnějším radikálně barokním dispozicím.

Pozornost kolemjdoucích upoutá zejména bohatě členěné západní průčelí s dvojicí nakoso postavených věží, zvedající se vysoko nad Vyšehradskou ulicí a přístupné po dvouramenném schodišti. Běžně používaný vchod kostela je však na jeho severní straně a přístup k němu vede barokní bránou na rohu Karlova náměstí.

Průčelí kostela sv. Jana Nepomuckého, pohled z Emauzského kláštera

Hlavní prostor chrámu má tvar osmiúhelníku, k němuž na západě přiléhá předsíň a hudební kruchta a na východě presbytář. Klenby kostela jsou opatřeny bohatou a velmi kvalitní freskovou výzdobou od Jana Kováře zobrazující výjevy ze života sv. Jana Nepomuckého.

Vybavení kostela je jednotné, rokokové, z let 1739–49. Hlavnímu oltáři věnují velká socha patrona kostela, sv. Jana Nepomuckého. Mezi ostatní výzdobu chrámu zcela přirozeně zapadá, byla sem však umístěna teprve roku 1819, ačkoli sama je starší než kostel, vytvořil ji sochař Jan Brokoff už roku 1682 a má velmi zajímavou historii (mimo jiné byla podle ní odlita známá bronzová socha stojící na Karlově mostě).

Svatému Janovi dělají společnost dvě o něco menší zlacené sochy sv. Václava a sv. Ludmily, stojící po stranách oltáře a symbolicky jej zapojující do pantheonu českých zemských patronů.

Sv. Ludmila zde má své typické atributy: knížecí korunu na hlavě a šál omotaný kolem krku, jehož konce pozvedá oběma rukama v dramatickém gestu.

Tyto sochy zhotovila dílna Ignáce Platzera st. (1717–1787). Platzler byl významný český sochař a řezbář pozdního baroka a klasicismu a jeden z hlavních představitelů českého sochařství druhé poloviny 18. století v Čechách.

Interiér kostela

Hlavní oltář se sochou sv. Jana Nepomuckého, po stranách sochy sv. Ludmily a sv. Václava

Dům U Prasátků

Trojická 397/18

Socha sv. Ludmily na fasádě

Netradiční název činžovního domu v sousedství kostela Nejsvětější Trojice je odvozen od původního domu U Prasátků v Ozerově. Ještě koncem 19. století se totiž tomuto koutu Podskalí, plnému zahrad a dřevařských ohrad, říkalo Ozerov nebo ještě dříve Oserov. Dle Františka Rutha se název vyvinul ze slova ostrov (ostrov v těchto místech skutečně byl, vytvářelo ho jedno z ramen potoka Botiče).

Původní dům i okolní drobná stavení a zahrady byly nahrazeny roku 1897 současným činžovním domem, který projektoval jeho majitel, stavitel Rudolf Tereba. Je postaven v novorenesančním stylu a přetváří tak prvky renesančního italského paláce pro potřebu pražského činžovního domu konce 19. století. Roku 1930 byla do jeho dvora vestavěna budova patrových garáží podle plánů architekta Oldřicha Tyla, které jsou přístupné průjezdem mezi domem a sousedním kostelem Nejsvětější Trojice. Zvláštní součástí jednoho ze dvou vjezdů jsou kovové reliéfy sv. Benedikta a sv. Josefa s Ježíškem. V dnešní době slouží část domu také jako mateřská škola.

Třípatrový nárožní dům U Prasátků je postaven na půdorysu L. Nároží, zvýrazněné o patro vyšší věžičkou, je zdobeno sochou sv. Ludmily, stojící v nice na volutové konzole. Světička má tvář zbrzděnou vráskami, vlasy spleteny do copů. Zvlněný lem jejich šatů je ozdoben krajkou, jejíž jemnost dokázala ovládnout i tvrdý materiál kamene. Nechybí

Pohled na dům od kostela Nejsvětější Trojice.

Foto: Jiří Matějček

Socha sv. Ludmily. Foto: Michael Kolář

zde kněžniny nejčastější atributy – knížecí koruna a šál kolem krku – tentokrát ale drží v druhé ruce také knihu, která symbolizuje její roli v přinesení křesťanství do Čech a konkrétně vzdělání sv. Václava.

Celá fasáda je pokryta sgrafity Adolfa Liebschera (1857–1919), jednoho z nejoblíbenějších umělců konce 19. století. Na průčelí do ulice jsou malby s náboženskou tematikou. Hlavní výjev se nachází ve druhém patře a představuje Nejsvětější Trojici (jistě v souvislosti se zasvěcením sousedního kostela), kterou okolo a o patro výše doplňují andělé, v prvním patře pak je dvojice světců. Západní průčelí naproti kostelu pak zdobí v prvním patře trojice staročeských postav (sadařka, panoš se štítem s monogramem stavitele RT, žena s přeslicí). Ve druhém patře je alegorická malba ženy s mečem představující Prahu a po obou stranách rytíři v brnění s praporce se znaky Starého Města (vlevo) a Nového Města (vpravo). Ve třetím patře jsou opět andělé.

Kostel Zvěstování Panny Marie na trávníčku

Ikona sv. Ludmily

Jedním z pravoslavných chrámů, v jejichž výzdobě můžeme najít ikonu sv. Ludmily, je také chrám Zvěstování přesvaté Bohorodice, jinak známý jako kostel Panny Marie na trávníčku.

Jeho historie sahá do doby císaře Karla IV., který v rámci svých zakladatelských počínů na Novém Městě pozval do Prahy žebravý řád servitů a svěřil jim starší kapli Panny Marie v údolí Botiče. Servité tu začali roku 1360 stavět svůj klášter a spolu s ním kostel Zvěstování Panny Marie, který byl dokončen asi po dvaceti letech. Tehdy získal kostel přívlastek „na trávníčku“, jelikož se nacházel na zelených lukách.

Kostel Zvěstování Panny Marie.
Foto Vít Václav Vít

Za husitských válek byl klášter pobořen, mniši vyhnáni a kostel husité využili jako základnu, z níž ostřelovali vyšehradské opevnění. Po skončení husitských válek se servité do kláštera vrátili a opravili jej, ale zdejší komunita skomírala. Na čas se kostel dostal pod správu augustiniánů z Karlova, ale roku 1626 jej opět získali servité. Kostel byl znovu opravován v 17. i 18. století, kdy byl částečně barokně opraven.

Těžké časy nastaly pro kostel v době josefinských reforem, kdy byl roku 1786 servitský klášter zrušen a kostel odsvěcen. Od roku 1856 byly budovy bývalého kláštera využity pro ústav choromyslných a kostel byl znovuvysvěcen a z darů věřících v letech 1856–63 opraven v novogotickém stylu podle návrhu architekta Bernharda Gruebera. Provoz kostela byl zprvu ústavní, později veřejný, ale v 80. letech 20. století byl uzavřen. Po roce 1995 začal být užíván pravoslavnou církví jako chrám Zvěstování přesvaté Bohorodice.

Zvenčí má kostel podobu čisté gotiky 14. století. Dominuje mu štíhlá, 38 metrů vysoká věž v západním průčelí, která je řešena podobně

Ikona sv. Ludmily

Interiér kostela s dřevěným ikonostasem

jako věže dalších novoměstských kostelů sv. Apolináře a sv. Kateřiny. Její zajímavostí je, že se jedná o nejšíkmější věž v Praze.

Síňový prostor kostela je pozoruhodným způsobem sklenut původní klenbou na jediný středový pilíř, z něhož vybíhají žebra čtyř klenebních polí. Zaklenutí presbytáře je taktéž původní, ale zbytek architektonických prvků a vnitřní zařízení pochází z pozdějších období. Při novogotické přestavbě byla do kostela vestavěna kruchta, zřízen hlavní oltář a dva boční oltáře sv. Anny a sv. Josefa, postavena byla vyřezávaná kazatelna. V rámci adaptace pro potřeby pravoslavné církve byl mezi loď kostela a presbytář doplněn ikonostas vyřezaný z lipového dřeva, zhotovený na Zakarpatské Ukrajině na zakázku přímo pro tento chrám. Je to vynikající řemeslná práce, které svým vyřezávaným zdobením citlivě zapadá mezi novogotické zařízení kostela. Ikony na něj vytvořila pražská ikonopiska sestra Ludmila.

Ikony zdobící stěny chrámu jsou dílem několika ikonopisců z různých zemí. Zobrazují české světce, mezi nimi sv. Ludmilu, ale i např. apoštoly Petra a Pavla, sv. Jiřího nebo přesvatou Bohorodici Počajevskou. Na ikoně sv. Ludmily můžeme vidět její typické atributy v tradici pravoslavné církve: v jedné ruce drží pravoslavný kříž, v druhé model kostela (symbol zavedení křesťanství a budování prvních kostelů) a šátek jako symbol svého mučednictví, na hlavě pak má zlatou korunu.

Dominantním prvkem chrámové lodi je překrásný křišťálový lustr, který je darem od pražského magistrátu. Je vyroben z českého křišťálového skla a doplňuje ho dvanáct byzantských ikon svatých apoštolů.

Bazilika sv. Petra a Pavla

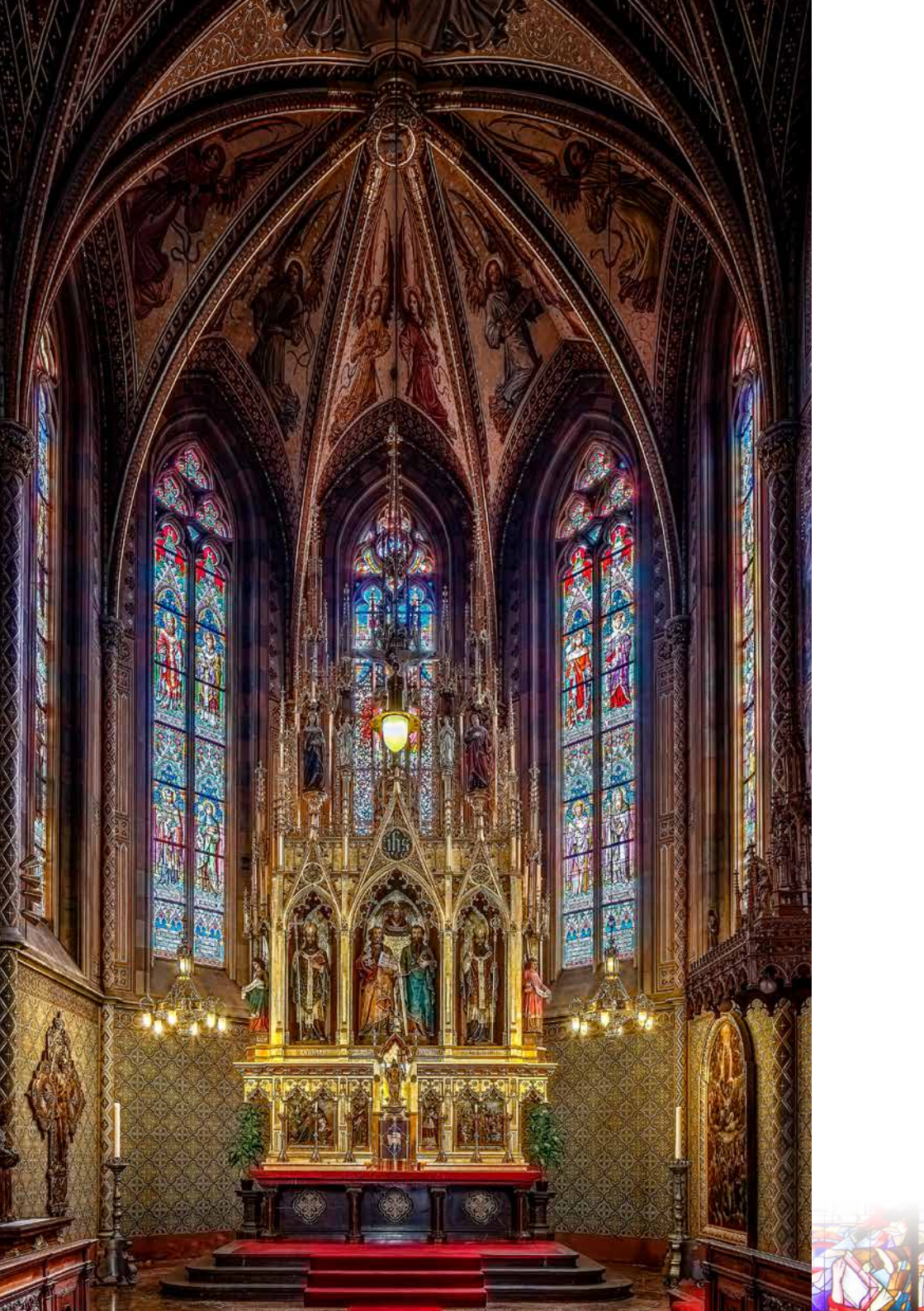
Vyšehrad je bezesporu nejpmátnějším místem na území Prahy 2. Přitom je zajímavé, že přímou dějinnou souvislost s první českou světicí zde není snadné najít. Vyšehrad mytický, který známe ze starých pověstí českých, je totiž spojen spíše s jejími legendárními pohanskými předchůdci, jako je kněžna Libuše a Přemysl Oráč, zatímco Vyšehrad historický vystupuje z mlhy dávnověku až několik desetiletí po Ludmilině smrti prostřednictvím mincí, které zde ke konci 10. století razil Ludmilin pravnuk, kníže Boleslav II. Až pozdější kronikáři pak píší o tom, že už kníže Bořivoj se sv. Ludmilou založili nejstarší vyšehradský kostel sv. Klimenta a že v něm byl pokřtěn sv. Václav. Přestože dnes je tato pověst pokládána za nepravděpodobnou, jistě měla už od středověku vliv na pěstování svatoludmilské úcty na Vyšehradě.

Samotný kostel sv. Petra a Pavla byl založen spolu s vyšehradskou kapitulou prvním českým králem Vratislavem roku 1070 v rámci budování nového panovníckého sídla na Vyšehradě. Vratislavovi nástupci sice později Vyšehrad opustili, ale kapitulní kostel, původně románská trojlodní bazilika, se dočkal v průběhu staletí mnoha úprav a přestaveb. O gotickou přestavbu se zasadila na počátku 14. století královna Eliška Přemyslovna, která na Vyšehradě často pobývala, a dále jej velkolepě dostavěl její syn, císař Karel IV. Zajímavé je, že v té době se stal s délkou 110 m zdaleka nejdelším kostelem v Praze. Tato doba slávy ale skončila za husitských válek, kdy byl značně poničen. Roku 1495 byl znovu vysvěcen, ale zásadnější rekonstrukce se dočkal až ve 2. polovině 16. století – tato renesanční přestavba se však už týkala jen západního dílu kostela z doby Karla IV., zatímco ostatní části postupně zanikly. Další přestavby se kostel dočkal v letech 1723–29, kdy dostal nové barokní průčelí. Svou současnou podobu ale získal až na konci 19. století, kdy byl podle návrhu architekta Josefa Mockera velkolepě regotizován, prodloužen k západu a byla postavena dvojice věží, které se staly nejvýraznější součástí panoramatu Vyšehradu.

Vyšehradská kapitula je dnes jednou z nejstarších nepřerušeně fungujících institucí v českých zemích, v roce 2020 si připomenula 950. výročí založení. Roku 2003, kdy se připomínalo sté výročí dostavby, udělil papež Jan Pavel II. kapitulnímu kostelu sv. Petra a Pavla titul basilica minor, což je v katolické církvi čestný titul, který se uděluje zvláště významným kostelům.

Kostel ve své dnešní podobě spojuje základní stavební dispozici a zachované části z doby Karla IV. s výsledkem zásadní novogotické přestavby a dostavby z přelomu 19. a 20. století. Celý vnitřní prostor kostela je pokrytý bohatou výmalbou, která pochází převážně z doby po přestavbě chrámu na přelomu 19. a 20. století. Vnitřní

◀ Pohled od východu z hlavní přístupové cesty k bazilice, ulice K Rotundě

zařízení je také převážně novodobé, ale zachovaly se i některé starší součásti mobiliáře, jako jsou barokní obrazy neobyčejně vysoké úrovně, zavěšené na stěnách v bočních kaplích. Nejvýraznější a nejdůležitější součástí vnitřního zařízení kostela je hlavní oltář, který byl zhotoven podle návrhu architekta Mockera, autorem sochařské výzdoby je Josef Leimer.

Vitráž sv. Ludmily na okně v presbytáři

V presbytáři můžeme také nalézt jedno z vyobrazení sv. Ludmily ve vyehradském kostele. Chránová okna jsou ozdobena vitrážemi, které byly zhotoveny v letech 1892–1904 podle návrhu Františka Sequense (1836–1896), významného českého malíře a oblíbeného tvůrce křesťanského umění, který často spolupracoval s architektem Mockerem na výzdobě kostelů. V presbytáři se jedná o postavy světců. Sv. Ludmilu najdeme na druhém okně zprava, v horní části vedle sv. Václava, zatímco v dolní části jsou vyobrazeni sv. Vojtěch a sv. Prokop.

Vitráž sv. Václava a sv. Ludmily na jednom z oken v presbytáři. Foto Roman Albrecht

◀ Presbytář kostela s novogotickým hlavním oltářem. Foto Roman Albrecht

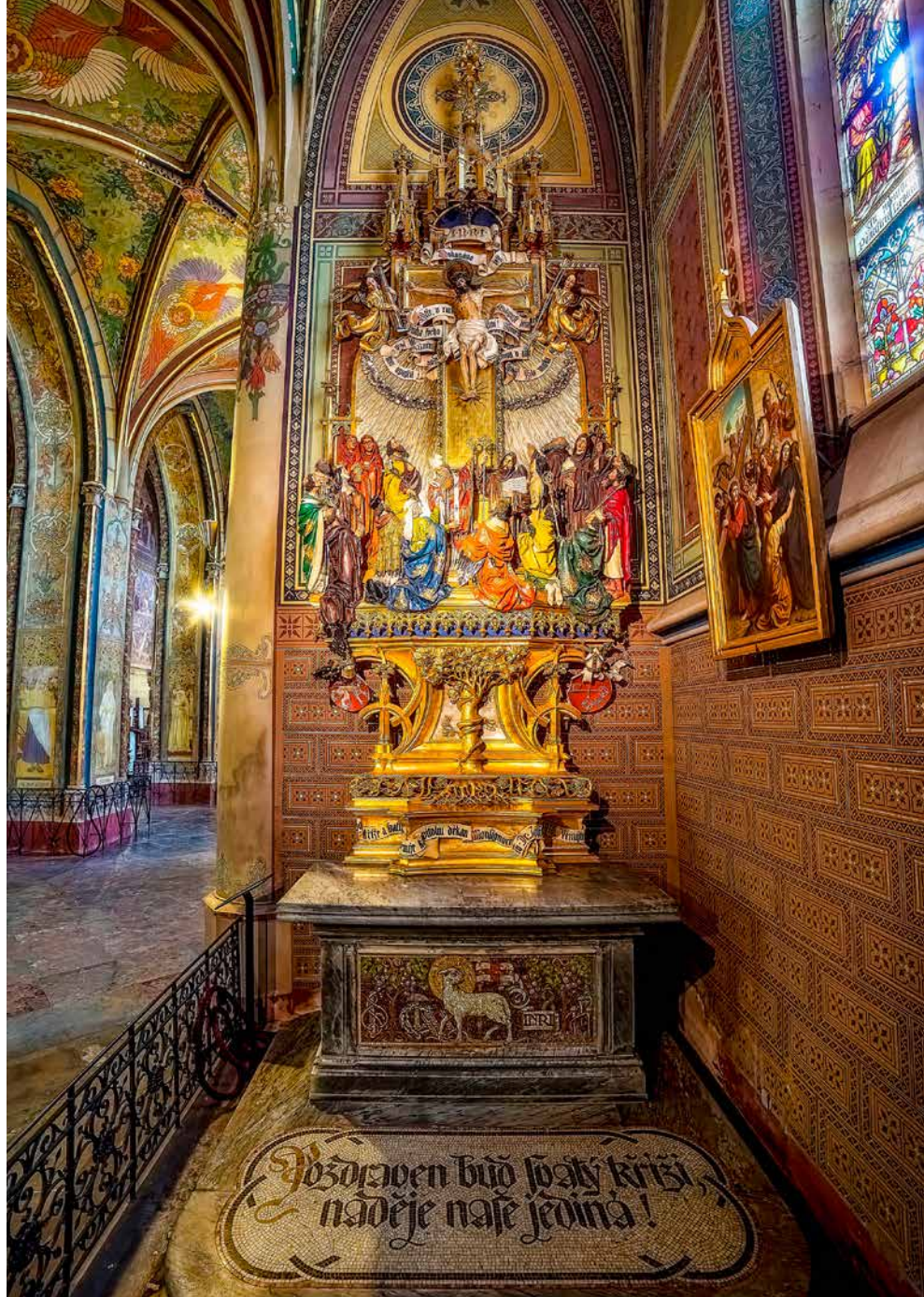

Oltář s gotickým obrazem Panny Marie Vyšehradské, na křídlech malby sv. Ludmily a sv. Václava od Františka Sequense. Foto Jaroslav Kocourek

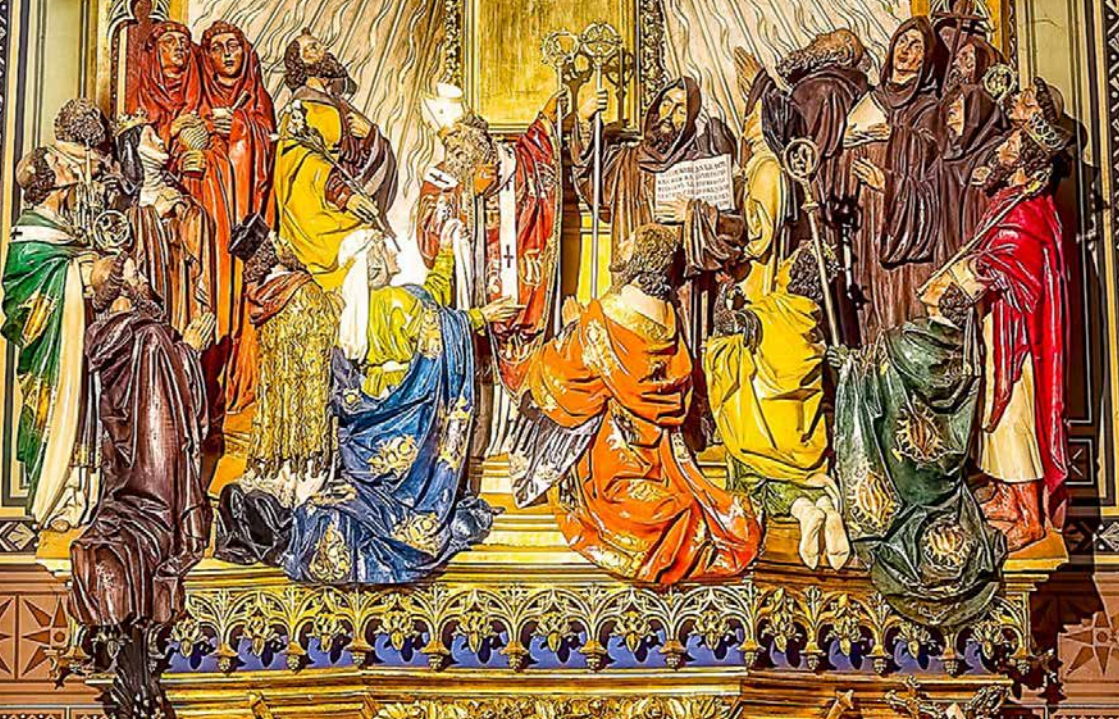
Malba sv. Ludmily na křídle oltáře Panny Marie Vyšehradské

Z vnitřního vybavení kostela je po umělecké stránce nejcennější obraz Panny Marie Vyšehradské, známé také jako Dešťové. Zobrazuje Pannu Marii v modrém plášti s Ježíškem v náručí sedící v trávě a jedná se o gotický deskový obraz ze 14. století, jeden z nejstarších dochovaných českých středověkých obrazů. Je umístěn na křídlovém novogotickém oltáři z roku 1894 v jedné z bočních kaplí na jižní straně kostela.

A na tomto oltáři zároveň můžeme vidět další vyobrazení sv. Ludmily. Čestné místo na křídlech oltáře po stranách starobylého obrazu připadlo dvěma zemským patronům, po levé straně sv. Ludmile a po pravé sv. Václavovi. Tyto obrazy namaloval František Sequens. Vidíme zde typické zobrazení sv. Ludmily jako kněžny se svým základním atributem, šálem omotaným kolem krku. Přidrhuje si jej levou rukou, zatímco v pravé ruce drží palmu – symbol mučednické smrti.

Oltář českých patronů. Foto Roman Albrecht

Detail světců zobrazených na oltáři českých patronů, uprostřed klečí sv. Ludmila v modrém plášti a sv. Václav v červeném. Foto Roman Albrecht

Socha sv. Ludmily na oltáři českých patronů

Další vyobrazení sv. Ludmily nalezneme o dvě kaple dále k západu. V kapli českých patronů (zvané též Martinická) stojí u východní stěny vysoký oltář českých patronů s bohatou sochařskou výzdobou, kombinující novogotiku se secesními prvky. Byl zhotoven roku 1910 a jeho autorem je sochař Jan Kastner, který také navrhl dva boční oltáře v kostele sv. Ludmily na Vinohradech. V horní části Kristus na kříži obklopený anděly, pod křížem je shromážděna početná skupina světců, hledících s úctou na Spasitele: uprostřed v popředí klečí sv. Ludmila a sv. Václav, nad nimi u paty kříže stojí sv. Cyril a sv. Metoděj, kteří jako jediní stojí ke kříži zády, ale svým gestem vybízejí k pohledu vzhůru na Ježíše. Zajímavé je, že oba při tom hledí na sv. Ludmilu (která byla právě sv. Metodějem pokřtěna). Směrem k oknu pak klečí sv. Vít a sv. Vojtěch, za ním stojí sv. Zikmund a v pozadí bratři mučedníci, směrem do lodi kostela klečí sv. Jan Nepomucký a sv. Prokop, nad ním stojí sv. Norbert, sv. Anežka, sv. Kosmas a Damián, sv. Ivan, sv. Josef. Sv. Ludmila je zde zobrazena v bohatě zdobeném modrém plášti. Její zobrazení je mírně netypické tím že zde nemá knížecí korunu na hlavě ani šál kolem krku (ten však drží v ruce, kterou pozvedá směrem k Ježíši).

Novogotické západní průčelí baziliky sv. Petra a Pavla, v popředí kaplička sv. Ludmily

Kaple sv. Ludmily na Vyšehradě

Zatímco chrám sv. Ludmily na Vinohradech zná snad každý Pražan, nejspíš málokdo ví, že na území Prahy 2, na Vyšehradě, stojí ještě jedna sakrální stavba zasvěcená svaté Ludmile. Pravda, jedná se o stavbu nesrovnatelně menší.

Budete-li stát na prostranství před bazilikou sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, můžete si po levé straně všimnout drobné výklenkové kapličky v novorománském stylu vložené do nároží Vyšehradského hřbitova, připomínající válcovou věž či románskou rotundu s lucernou s křížkem na vrcholu střechy. Kaplička je zasvěcena svaté Ludmile a ukrývá a ochraňuje sochu světice.

Barokní pískovcová socha byla zhotovena asi v letech 1710–20 na objednávku staroměstského radního Marka Bernarda Joanelliho v sochařské dílně Brokoffů, autorem je snad Michal Jan Josef Brokoff, bratr slavnějšího sochaře Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa. Socha představuje světici jako patronku vinařů s jejím klasickým atributem, šátkem, jímž byla podle legendy zardoušena a který si drží omotaný kolem krku. Marek Joanelli ji nechal umístit na svou novoměstskou vinici na Slupi pod kostelem sv. Apolináře v místech dnešní Botanické zahrady. Protože jedno a půl století stála pod širým nebem, je její tvář značně ohlazená vlivem povětrnosti. Není jisté, jestli měl Marek Joanelli ke sv. Ludmile osobní vztah, nebo za jeho objednávkou sochy stála pouze dobová obliba světice a její vztah k vinařství, byl však zřejmě obdivovatelem barokních soch a českých národních patronů, neboť nechal postavit i dnes zaniklou kapli sv. Jana Nepomuckého ve Viničné ulici a zhotovit sochu sv. Vojtěcha pro Karlův most, jejíž originál dnes je umístěn ve vyšehradském sále Gorlice.

Kolem sochy na Slupi se do poloviny 19. století rozkládal ovocný sad, roku 1845 pozemky zakoupila Česká společnost pro zvelebování zahradnictví a založila tu Společenskou zahradu. Ta byla postupem času rozšiřována a počátkem 80. let 19. století se zde chystala stavba nových skleníků, takže osud sochy byl nejistý. Tehdy však do jejího příběhu vstoupil vyšehradský probošt Václav Štulc, který ji roku 1880 zakoupil. Pro její důstojné umístění nechal na Vyšehradě zbudovat novou kapličku nedaleko kapitulního kostela sv. Petra a Pavla.

Stavbu navrhl architekt Antonín Baum, její románské tvarosloví upomíná na dobu, kdy kněžna Ludmila žila. Zároveň její podoba také odkazuje na vyšehradskou románskou rotundu sv. Martina, jejíž rekonstrukci o dva roky dříve stejný architekt navrhl.

◀ Kaplička je zasazena do plotu ohraničujícího Vyšehradský hřbitov

Novorománská architektura kapličky zajímavě doplňuje novorenesanční arkády kolem hřbitova. Foto: Michael Kolář

Umístění kapličky není náhodné a má úzkou souvislost se svatou Ludmilou. Byla totiž postavena v místech tehdy předpokládané polohy nejstaršího a dávno zaniklého vyšehradského kostela sv. Klimenta, který podle legendy založili kníže Bořivoj se sv. Ludmilou, a tak je zbudování této kapličky zajímavou ukázkou navázání na starobylou svatoludmilskou tradici a jejího oživení v nové podobě.

Ostatně Václav Štulc (1814–1887), vlastenecký kněz, spisovatel a probošt Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, se věnoval úsilí o zvelebení Vyšehradu a navázání na jeho slavnou tradici soustavně a dlouhodobě. Rozšířil místní hřbitov na národní pohřebiště a stál u zrodu přestavby baziliky sv. Petra a Pavla, ale podobu Vyšehradu obohatil i drobnějšími zásahy. Socha sv. Ludmily totiž není jediná, které poskytl nový domov; právě díky němu se tu nachází také barokní jezdecká socha sv. Václava od Jana Jiřího Bendla, která stávala původně na Václavském náměstí. Není náhoda, že ulice vinoucí se okolo vyšehradského chrámu i kaple sv. Ludmily nese jméno Štulcova.

► Socha sv. Ludmily

Boží muka na Vyšehradě

V blízkosti nejstarší zachované stavby na Vyšehradě, rotundy sv. Martina, se nachází drobná barokní stavba, boží muka, označovaná též jako morový sloup. Boží muka byla obvykle stavba ve tvaru sloupu nebo pilíře se stříškou, symbolizující sloup, u kterého byl bičován Ježíš Kristus.

Není zcela jasné, kdy byla přesně postavena. Některé zdroje uvádějí konec 18. století, často se zmiňuje rok 1714, kdy by byl sloup postaven na připomínku poslední morové epidemie v českých zemích v letech 1713–14. Další poukazují na to, že je sloup s velkou pravděpodobností zachycen už na panoramatu Vyšehradu od F. van Ouden-Allena z roku 1685, což by znamenalo, že může jít o památku už na předešlou morovou ránu v letech 1679–80.

Morový sloup prošel v roce 1882 důkladnou rekonstrukcí současně se zvelebním rotundy sv. Martina. Do čtyř výklenků sloupu byly tehdy vloženy plechové lunety s vymalovanými portréty českých patronů – sv. Ludmilou, sv. Prokopem, sv. Vojtěchem a sv. Václavem. Jejich autorem byl nejspíš Jan Heřman, který se spolu s Josefem Hellichem podílel i na výzdobě interiéru rotundy. Po několika desítkách let bohužel malby podlehly povětrnosti, a tak byly roku 1938 nahrazeny

Boží muka nad ulicí V Pevnosti, někdejší hlavní silnicí z Prahy na jih, v pozadí rotunda sv. Martina. Původně vedla hlavní cesta přes vyšehradskou pevnost vlevo od sloupu a rotundy. Později byla kvůli vzniku náspu přeložena o pár metrů dále od hradební zdi. Do dnešní podoby pak byla cesta upravena roku 1841, kdy kvůli stavbě silnice dokonce hrozilo zboření starobylé rotundy.

skleněnými mozaikami se stejnými motivy. O jejich autorství panují pochybnosti, ale jako možná autorka je uváděna Marie Viktorie Foersterová, vdova po mozaikáři Viktoru Foersterovi, která tou dobou na Vyšehradě dokončovala mozaikovou výzdobu neda-
lekého Slavína.

Na nízkém hranolovém soklu stojí robustní válcový sloup s římsovou hlavicí nesoucí hranolovou kapličku s kamennou stříškou, na jejímž vrcholu je zakotven dvouramenný kovový zlatený kříž. Boky kapličky jsou vybrány polokruhem zaklenutými mělkými nikami, v nichž jsou umístěny mozaikové portréty světců.

Portrét sv. Ludmily v nice na jižní straně sloupu

Portréty dalších tří zemských patronů na zbylých stranách: sv. Václav, sv. Vojtěch, sv. Prokop

Sál Gorlice

Sousoší sv. Ludmily se sv. Václavem

Na Vyšehradě najdeme ještě jedno krásné sousoší sv. Ludmily se sv. Václavem, a to v sálu Gorlice, součásti spletitého systému kasemat barokního opevnění Vyšehradu. Jméno zní natolik starobyle, jako by bylo svázáno s dávnými dějinami Vyšehradu popsanými ve starých kronikách. Ve skutečnosti se k němu váže o něco prozaičtější příběh; odkazuje ke stejnojmennému polskému městu, kde se roku 1915 odehrála důležitá bitva 1. světové války a kde si rakousko-uherská armáda připsala významné vítězství proti Rusům. Na počest tohoto vítězství byl pojmenován hospodářský dvůr Gorlice ležící tehdy uvnitř vyšehradské citadely a sloužící vojenským zdravotníkům k zásobování pražských nemocnic; název se pak přenesl na přilehlý podzemní sál, sloužící tehdy jako skladiště a snad dokonce vepřín.

Původně při budování barokní pevnosti byl tento sál zamýšlen jako sklad střeliva a proviantu a v případě válečného ohrožení shromaždiště vojska. Rekonstruován a zpřístupněn veřejnosti byl až v 90. letech 20. století. Značné rozměry sálu a stabilní klimatické podmínky byly využity k uložení některých originálů soch a sousoší z Karlova mostu. Jednou z nich je i socha sv. Ludmily, která má však pozoruhodný osud, protože nebyla původně určena pro Karlův most.

Sousoší vzniklo někdy po roce 1720 pravděpodobně v dílně Matyáše Bernarda Brauna rukou některého z mistrových následovníků či učedníků a jeho původní stanoviště bylo před kaplí Panny Marie Einsiedelské na Hradčanském náměstí. Kapli nechala roku 1672 vystavět hraběnka Ludmila Benigna Šternberková, a tak je možné, že právě ona dala v tomto místě záklád úcty ke své patronce, sv. Ludmile (ačkoli současná socha byla zhotovena až dlouho po její smrti). Kapli Panny Marie Einsiedelské už na Hradčanech nenajdeme (zanikla při josefinských reformách roku 1783), ale jejím pozůstatkem je vyhlídková terasa, která v současnosti slouží jako kavárna a dodnes zaujme sochařskou výzdobou – vidět tu můžeme sochu sv. Václava a sloup s se sochou Piety.

Po katastrofální povodni v roce 1784, která shodila z Karlova mostu do vltavských vln sousoší sv. Václava mezi anděly, se hledala vhodná náhrada, jež by obnovila výzdobu mostu. A bylo zvoleno právě tematicky podobné sousoší sv. Ludmily s malým sv. Václavem, stojící u krátce předtím zrušené kaple na Hradčanech. Nakonec bylo však i původní sousoší sv. Václava vyzdvíženo z řeky, opraveno a putovalo naopak místo sv. Ludmily na Hradčany.

◀ Původní sousoší z Karlova mostu v sálu Gorlice na Vyšehradě. Foto: Michael Kolář

Sál Gorlice. Foto: Jan Sommer

Sousoší sv. Ludmily se sv. Václavem pak stálo na 8. pilíři Karlova mostu přes dvě stě let až do roku 1999, kdy bylo na mostě nahrazeno kopií od Jiřího a Marcely Kačerových, zatímco původní barokní originál našel nový domov na Vyšehradě v sálu Gorlice.

Pískovcové sousoší zobrazuje sv. Ludmilu učící číst malého Václava. Postava sv. Ludmily drží v levé ruce závoj, jako nástroj svého umučení, pravou rukou ukazuje do Bible, v níž se její vnuk sv. Václav učí číst a poznávat křesťanskou víru. Kněžna stojí na polorozpadlém kameni z rozbitého pohanského chrámu, který je ozdoben fragmentem reliéfu modly. Symbolizuje přijetí křesťanství a odmítnutí starého pohanského náboženství, o což se Ludmila jako první křesťanská panovnice zasloužila. Andílek u nohou svěťice drží reliéf Staroboleslavského palladia, které je s Ludmilou spojeno (podle legendy ho dostala při svém křtu od sv. Metoděje). U nohou sv. Václava pak stojí štít s přemyslovskou orlicí, symbolizující český královský rod, k němuž oba světci patřili. Na reliéfu podstavce je v medailonu zobrazeno zavraždění sv. Václava.

► Sousoší na Karlově mostě, kopie osazená roku 1999. Foto: Diligent

Bastion sv. Ludmily

Průběh třicetileté války jasně ukázal potřebnost nového opevnění Prahy, a tak se ve druhé polovině 17. století začalo se stavbou nových barokních hradeb. Jejich hlavním opěrným bodem, citadelou, se stal Vyšehrad, čímž bohužel z velké části zanikla jeho někdejší podoba středověkého hradu. Hlavním obranným článkem barokního opevnění jsou zpravidla pětiúhelníkové bašty neboli bastiony, vysunuté před průběžnou zeď. Vyšehradská citadela měla bastionů celkem šest.

Vzhledem k dobové barokní zbožnosti nepřekvapí, že pražské bastiony byly označovány nejen pořadovými čísly, ale nesly také jména světců. Toto označování nebylo však zcela systematické, takže u některých bastionů se uvádějí různá jména a naopak na stejného svätce můžeme narazit na různých místech. A tak i jméno sv. Ludmily nesou v Praze dva bastiony: jeden na Hradčanech vedle Písecké brány a druhý na Vyšehradě. Ten vyšehradský nese číslo XXXVI a nachází se v jhozápadním cípu pevnosti. Jeho plocha zčásti zahrnuje nejpamátnější část Vyšehradu, někdejší knížecí a královskou akropoli, z jejichž středověkých paláců se zachovala jen budova Starého purkrabství.

Pohled na bastion sv. Ludmily přes řeku z Císařské louky. Foto: Michael Kolář

Obnovená vyšehradská vinice přímo na bastionu sv. Ludmily. Foto: Anna Pavlíková

Bastion sv. Ludmily nebyl nikdy zcela dokončen; strmá skála nad řekou poskytovala dostatečnou obranu, a tak tu dnes v jednom místě barokní hradba končí a dále pokračuje jen dřevěný plot.

Pražské opevnění bylo oficiálně zrušeno roku 1866 a brzy na to byly hradby na většině obvodu Prahy zbourány, aby udělaly místo dalšímu rozvoji města. Vyšehradská pevnost však zůstala ve správě armády až do roku 1911. Díky tomu a díky krajinnému rázu Vyšehradu ke zbourání zdejších hradeb nikdy nedošlo. Ty se tak přirozeně včlenily do siluety města a života jeho obyvatel a dodnes přispívají k jedinečné atmosféře Vyšehradu.

Bastion sv. Ludmily se z vojenského objektu přeměnil v oblíbenou vyhlídku, poskytující nádherný pohled na údolí Vltavy směrem k jihu. Zároveň je symbolické, že právě na tomto místě spojeném s patronkou vinařů sv. Ludmilou byla v roce 2006 založením tří malých vinic obnovena tradice středověkého vyšehradského vinohradnictví.

Za hranicemi Prahy 2

Praha 2 ve své současné podobě vznikla roku 1960. Tehdejší reorganizace administrativního členění hlavního města (i celého státu) rozbila tradiční městské čtvrti často do několika nových obvodů a zprerhala četné historické vazby, které odpovídají spíše dodnes respektovanému členění katastrálních území. Tak bylo Nové Město rozděleno mezi Prahu 1 a Prahu 2, zatímco někdejší Královské Vinohrady mezi Prahu 2, 3 a 10.

Není žádným překvapením, že i v těchto čtvrtích, které kdysi tvořily jeden celek s částmi dnešní Prahy 2, narazíme na sv. Ludmilu na mnoha místech. Připomeňme si tedy v krátkosti aspoň pár svatoludmílských míst, ležících skutečně těsně za hranicemi Prahy 2.

Pomník sv. Václava na Václavském náměstí Socha sv. Ludmily

Socha sv. Ludmily na pomníku sv. Václava

Jedno z vůbec nejznámějších vyobrazení sv. Ludmily ve veřejném prostoru najdeme na horním konci Václavského náměstí: jedná se o pomník sv. Václava od Josefa Václava Myslbeka.

Předchůdcem tohoto pomníku byla barokní jezdecká socha sv. Václava, která na náměstí stála do roku 1879 a mimochodem nalezla svůj nový domov na území Prahy 2, ve Štulcových sadech na Vyšehradě. Nové Myslbekovo sousoší bylo dokončeno v roce 1912 a svatého knížete na něm doprovází čtveřice dalších zemských patronů. Sv. Ludmila stojí na výrazném místě v čele pomníku spolu se sv. Prokopem, zatímco v zadní části je doplňují sv. Anežka a sv. Vojtěch. Kněžna Ludmila je zde vyobrazena se svými klasickými atributy: knížecí korunkou na hlavě, dlouhým šálem kolem krku, který si přidržuje levou rukou, zatímco v pravé ruce drží knihu.

Kostel sv. Vojtěcha

Socha sv. Ludmily

Nedaleko Myslíkovy ulice stojí kostel sv. Vojtěcha, který dal kdysi této části Nového Města jméno Vojtěšská čtvrť. Podobně jako například nedaleký kostel sv. Václava na Zderaze představuje jednu z památek na zástavbu tohoto území ještě před založením Nového Města. Původně románský kostelík ze 13. století byl později zvětšen a přestavěn goticky, upravován a dostavován barokně a nakonec částečně opět regotizován, což mu dalo současnou pozoruhodně členitou stavební podobu. Nejcennějším prvkem vnitřní výzdoby je pozdně gotická socha Panny Marie Zderazské, která byla původně umístěna v dnes zaniklém kostele sv. Petra a Pavla na Zderaze a těšila se vždy velké úctě zbožných Pražanů.

Svatou Ludmilu v tomto kostele najdeme na hlavním oltáři. Ten je novogotický a byl podle návrhu Jiřího Pacolda zřízen roku 1875 v rámci regotizace kostela. Trojice oltářních obrazů od Petra Maixnera ukazuje výjevy ze života sv. Vojtěcha. Po stranách pak stojí polychromované sochy sv. Ludmily a sv. Václava, jejichž autorem je český sochař Eduard Veselý (1817–1892).

Socha sv. Ludmily na hlavním oltáři kostela sv. Vojtěcha

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně

Socha sv. Ludmily

Těsně za východní hranici Prahy 2 se rozkládá druhé hlavní vinohradské náměstí, náměstí Jiřího z Poděbrad, jehož nepřehlédnutelnou dominantou je kostel Nejsvětějšího Srdce Páně. Historie tohoto chrámu je spojena s kostelem sv. Ludmily, neboť se od počátku plánovalo, že po stavbě kostela na náměstí Míru bude následovat zbudování druhého katolického chrámu

Věž kostela Nejsvětějšího srdce Páně

Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, sochařská výzdoba nad hlavním oltářem

ve východní části Vinohrad. Město věnovalo pozemek roku 1908, roku 1914 vznikl spolek pro stavbu kostela, ale jeho realizaci odložila válka a následně nedostatek financí, takže byl postaven až v letech 1928–32. Jeho autorem je Jože Plečnik (1872–1957), originální slovinický architekt, který je u nás známý především úpravami Pražského hradu. Budovu kostela není snadné stylově zařadit; sjednocený prostor kostela s plochým

kazetovým stropem vychází ze starokřesťanských bazilik, velké kruhové okno zvonice s hodinami připomíná gotické katedrály, výzdoba kostela evokuje královskou symboliku (fasáda s vystupujícími kameny královský hermélín, koule s křížem na vrcholu věže královské jablko).

Socha sv. Ludmily zde tvoří součást vnitřní sochařské výzdoby. Nad hlavním oltářem z bílého mramoru a zlacenými tepanými dvířky je zavěšena třímetrová zlacená postava Krista v symbolickém srdci. Doplňují ji sochy šesti českých patronů v nadživotní velikosti: sv. Jan Nepomucký, sv. Anežka, sv. Vojtěch, sv. Václav, sv. Ludmila a sv. Prokop. Jsou z lipového dřeva a vytvořil je v letech 1937–38 český sochař, řezbář a pedagog Damjan Pešan.

Dům Hradešínská 1099/14

Reliéf svaté Ludmily se svatým Václavem

Jihovýchodní část Vinohrad ukrývá jednu z nejstarších a nejkrásnějších vilových čtvrtí v Praze a také jedno nenápadné vyobrazení sv. Ludmily, které najdeme na domě čp. 1099/14 v Hradešínské ulici. Tato vila byla postavena v letech 1900–01 pro Jana Havlenu podle návrhu architekta Jana Labuťky a její výzdoba kombinuje novorenesanční a secesní prvky.

Na stěně vedle vchodu do vily můžeme vidět velký reliéf zobrazující sv. Ludmilu, jak učí číst malého sv. Václava. Sedí přitom pod stromem a v pozadí můžeme rozeznat siluetu kostela. Autorem reliéfu je sochař Václav Prokop (1876–1951).

► Reliéf sv. Ludmily s malým sv. Václavem na stěně domu čp. 1099/14 v Hradešínské ulici

SV. LUDMILA.

Ludmila, inspirace i pro dnešek

Miroslava Janičatová

Kněžna Ludmila je v našich dějinách natolik významnou osobností, že byla nejen vyhlášena první českou světící, ale byla inspirací pro generace našich předků a je inspirací i dnes. V kultuře, duchovní sféře, ale zejména v běžném každodenním životě. Zejména pro své vlastnosti, skutky a hodnoty, které vyznávala. Pojďme si připomenout, které to jsou.

Manželka, matka – Ludmila byla oddanou manželkou, oporou svému muži, knížeti Bořivojovi. Byla strážkyní rodinného krbu, která přivedla na svět a vychovala šest dětí i svého vnuka Václava.

Moudrá vládkyně a politička – Ludmila pomáhala nejen svému muži při formování českého státu, ale v této roli pokračovala i dlouhá léta po jeho smrti. Dokázala ve vhodný okamžik ustoupit do pozadí, zřít se role ve vedení země a odejít do ústraní na Tetín. Výchovou vnuka Václava, pozdějšího knížete, pak ovlivnila podobu státu na dlouho dopředu.

Učitelka a vychovatelka – Ludmila si uvědomovala důležitost vzdělání, předávání znalostí a zkušeností zralého věku dalším generacím. Tyto principy uplatňovala právě i při výchově svého vnuka Václava.

Žena s jasnými hodnotami – Ludmila vyznávala hodnoty spojené s křesťanstvím a stejně jako kníže Bořivoj se nechala pokřtít. Pomáhala víru šířit dále a sama žila v souladu s hodnotami, které hlásala. Může být označována jako „matka víry našeho národa“. Jejimi přirozenými vlastnostmi byla moudrost, odpovědnost, píle, pokora, úcta ke vzdělání a láska k bližním. Je přirozené, že se později stala první světící, ale také patronkou vinařů, matek, babiček, školství a výchovy dětí.

Vnímání a ztvárnění odkazu svaté Ludmily procházelo v minulosti mnoha proměnami. Za jedno z vrcholných období kultu svätice Ludmily i svätého Václava lze považovat 19. století, dobu nového uvědomování české historie a kořenů státnosti. Starší památky byly v této době obnoveny a vznikla celá řada nových objektů či artefaktů spojených s osobou sväté Ludmily. Po celé České republice se dodnes nacházejí kostely a kapličky zasvěcené sv. Ludmile. Přibývají ale také např. zvony, studánky nebo hotely, které nesou jméno po zmíněné první české svätící a panovnici.

Také svätoludmilské poutě mají svou tradici, která spadá až do 19. století. Dodnes se konají na místech s Ludmilou bytostně spojených, jako je Tetín, Levý Hradec nebo Mělník, a i díky aktivitám spolku Svätá Ludmila 1100 let se svätoludmilské

Kostel sv. Ludmily v Tetíně. Zdroj: Archiv Svatá Ludmila 1100 let, z.s.

poutě dále a aktivně obnovují. V řadě farností je na ně navázaný další doprovodný program a slouží jako podnět pro mezigenerační setkávání.

S kultem Ludmily je rovněž spojen vznik ženských spolků, které se začínají objevovat v průběhu celého 19. stol., a to s příchodem obrozenectví. Byla to právě svatá Ludmila, jejíž jméno nesly první ženské filantropické spolky na území dnešních Čech a Moravy. Ludmila a její atributy pečovatelky, vychovatelky a především počestné manželky a vdovy byly a stále mohou být pro dnešní ženy nadále inspirující.

Spolek a stejnojmenný projekt Svatá Ludmila 1100 vznikl v roce 2015 se záměrem probouzet svými aktivitami zájem a povědomí o svatě Ludmile a hlavní svůj zájem směřovat k roku 2021, tedy 1100. výročí smrti sv. Ludmily. Od svého založení naplňuje spolek své poslání skrze kulturní, společenské, odborné a duchovní aktivity, jako jsou např. svatoludmilské poutě, vydávání publikací, pořádání výstav a další. Všechny aktivity spolku směřují k posílení úcty ke sv. Ludmile, podpoření národní identity současné společnosti a k vytváření hodnotnějšího kulturního a životního prostředí pro současné generace.

Mgr. Miroslava Janičatová

spolek Svatá Ludmila 1100 let, z.s.

Literatura

- BAŤKOVÁ, Růžena a kol. *Umělecké památky Prahy: Nové Město, Vyšehrad*. Praha: Academia, 1998.
- BEDRNÍČEK, Pavel. *Příběhy pražských svatyní*. Praha: Volvox Globator, 2009.
- EKERT, František. *Posvátná místa král. hl. města Prahy*. Svazek II. Praha, 1884.
- JANEČEK, Julius. *Město Královské Vinohrady*. Král. Vinohrady, 1895.
- KOUDELKA, Zdeněk. *Patroni vinařů*. In Barbora Hašková. *Člověk, víno, společnost*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012.
- KUPKA, Vladimír. *Pražská opevnění*. Praha: Libri, 2008.
- PELC, Vít. *Výzdoba pražských nájemních domů v poslední třetině 19. století a na počátku století dvacátého*, diplomová práce FF UK, Praha: 2007.
- PLATOVSKÁ, Marie a kol. *Slavné stavby Prahy 2*. Praha: Foibos Books, 2011.
- PRIX, Dalibor a kol. *Umělecké památky Prahy: Velká Praha: M–Ž*. Praha: Academia, 2017.
- PŘIBYL, Stanislav. *Karlův most v souvislostech víry a ducha*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2019.
- SEIFERTO VÁ, Šárka. *Zobrazování českých zemských patronů v lidovém umění*, diplomová práce FF Masarykovy univerzity, Brno: 2006.
- ŠKODA, Eduard a kol. *Pražské svatyně*. Praha: Libri, 2002.
- ŽÁČEK, Jan. *Posvátná místa pražská*. Praha: Baronet, 2008.
- HVÍZDAL, Aleš. *Užití figurální sochařské výzdoby historizujících fasád*, bakalářská práce Fakulty restaurování Univerzity Pardubice, 2014.
-

MĚSTSKÁ ČÁST PRAHA 2

Vydala Městská část Praha 2 v roce 2021

Text: Jakub Izdný, Matěj Čadil, Miroslava Janičatová

Grafická úprava: Matěj Čadil

Fotografie autor, není-li uvedeno jinak

Mapové podklady: Příspěvatelé OpenStreetMap.org

Tisk: Tiskárna PRATR a.s., Trutnov

